

Murray Bookchin

Să ne amintim de Spania

Murray Bookchin

SĂ NE AMINTIM DE SPANIA

Traducere de Alexandru Predoiu

București
2023

PAGINI LIBERE
este un colectiv editorial anarhist

Versiunea prezentă a fost publicată cu permisiunea lui
Debbie Bookchin, căreia îi mulțumim pe această cale.
Drepturile pentru textul original în limba engleză aparțin
The Murray Bookchin Trust 2020.

editurapaginiliber@protonmail.com
pagini-libere.ro
facebook.com/editurapaginiliber
instagram.com/paginiliber

Traducere: Alexandru Predoiu
Redactor: A. Răvășel
Corectură: Radu Toderici
Copertă + tehnoredactare: Cristian-Dan Grecu

NOTĂ ASUPRA TEXTULUI

Dorința și motivația de a traduce acest text au venit de la fascinația pe care o am față de Războiul Civil spaniol, dar și din frustrarea resimțită de fiecare dată când curiozitățile și întrebările legate de acest subiect trebuiau satisfăcute prin apelul la texte în limba engleză, franceză și, desigur, spaniolă.

Importanța subiectului nu ar trebui subestimată, deoarece în cadrul conflictului sângeros care a dus la moartea a milioane de spanioli (și nu numai) — o imagine pe care toți ar trebui să o avem în minte de fiecare dată când pornirile noastre belicoase ne îndeamnă spre conflicte armate — acțiunile muncitorimii și țăranimii spaniole ne arată că omul își poate păstra judecata și speranța, chiar și într-o situație disperată, profitând de circumstanțe, pentru a încerca să pună bazele unei societăți mai juste, mai libere.

Contribuția lui Murray Bookchin la analiza Războiului Civil spaniol nu este la fel de importantă ca a altor istorici (de altfel, el nu era un istoric și nici nu pretindea că ar fi), însă eseurile care alcătuiesc acest volum sunt, fără îndoială, un prim pas important pe care ar trebui să-l facă oricine este curios și dorește să afle mai multe despre acest moment din istoria noastră globală. Mai important este că autorul analizează subiectul din perspectiva celui care a luptat o viață întreagă în slujba curentului de idei cel mai răspândit printre masele muncitoare spaniole

din perioada respectivă: anarhismul. Curent de idei mai mereu ignorat sau bagatelizat de mulți universitari și intelectuali care au scris pe marginea acestui subiect, dar care ar trebui pus în centrul oricărei lucrări oneste.

Astfel, prin traducerea acestui text încercăm să echilibrăm discursul general din România când vine vorba de Războiul Civil spaniol, și poate reușim în același timp să stimulăm curiozitatea publicului față de un moment aparent uitat din istoria noastră, dar care poate, privit în lumina potrivită, să fie și o inspirație pentru toți cei care râvnesc la schimbarea societății în mai bine.

Alexandru Predoiu

8 iunie 2021

PREFAȚĂ

Aceste eseuri nu sunt o analiză a Războiului Civil spaniol, purtat între 1936-1939, ci o evocare a celei mai mari revoluții proletare și țărănești din ultimele două secole. Deși conțin o trecere în revistă și o analiză generală a mișcărilor anarhiste și anarho-sindicaliste (care trebuie neapărat deosebite) din perioada celor trei ani de lupte de la sfârșitul anilor '30, nu intenționez să fac aici o dare de seamă completă asupra acestor evenimente atât de complexe.

Cred că nu exagerăm atunci când spunem că Revoluția Spaniolă a fost cea mai influentă mișcare pe care stânga a produs-o, iar în eseurile care urmează voi încerca să lămuresc și de ce. Țărănimea și proletariatul spaniol, îndrumate adeseori de militanți anarhiști ale căror nume nu le vom ști niciodată, au împins limitele a ceea ce, în anii '30, era numit „socialism proletar”. Mai mult decât s-ar fi așteptat sau chiar decât ar fi dorit liderii anarho-sindicaliști ai Confederației Naționale a Muncii și ai Federației Anarhiste Iberice (CNT-FAI), anarhiștii și anarho-sindicaliștii au format spontan faimoasele colective industriale și agrare care au distins atât de mult Revoluția Spaniolă de toate cele care au precedat-o. Tot din rândurile lor au ieșit membrii și membrele milițiilor anarhiste care au murit cu miile în primele lupte duse împotriva generalilor lui Franco, liderii pucii militar din iulie

1936, provocat în numele marilor proprietari, a bisericii și burgheziei industriale.

Strădaniile anarhiștilor și ale aliaților lor socialiști din timpul Revoluției Spaniole nu trebuie niciodată uitate, altfel stânga din prezent ar pierde legătura, continuitatea cu acea perioadă revoluționară — cu idealismul, principiile și ideile sale. Pierderea acestei legături ar contribui la apariția unui oportunism politic și a unui pluralism ideologic la modă, care amestecă, în funcție de situație, politica reformistă cu discursul radical.

Prin eseurile care urmează doresc să ajung la un public mai larg decât o fac studiile academice dedicate acestor evenimente. Primul eseu, redenumit aici *Scurtă istorie a mișcării libertare spaniole (An Overview of the Spanish Libertarian Movement)*, este alcătuit din introducerea pe care am scris-o în septembrie 1973 pentru volumul lui Sam Dolgoff, *Colectivele anarhiste: auto-organizare muncitorească în Revoluția Spaniolă, 1936-1939 (The Anarchist Collectives: Workers' Self-Management in the Spanish Revolution 1936-1939)*, care este mai mult o antologie decât o operă completă în adevăratul sens al cuvântului. Al doilea eseu, *După cincizeci de ani: Războiul Civil din Spania (After Fifty Years: The Spanish Civil War)*, a fost scris pentru a comemora jumătate de secol de la Revoluția Spaniolă¹. Vreau să le mulțumesc prietenilor mei, Phyllis și Julius Jacobson, editorii de la *New Politics*, pentru permisiunea de a republica acest eseu aici.

Dedic această carte revoluționarilor din CNT-FAI, Gastón Laval și José Peirats, doi tovarăși foarte dedicați și onești.

Murray Bookchin

Institutul pentru Ecologie Socială, Plainfield, Vermont

28 februarie 1993

1. *New Politics*, P.O. Box 98, Brooklyn, New York 11231 (n. a.).

I. SCURTĂ ISTORIE A MIȘCĂRII LIBERTARE SPANIOLE

La primele ore ale zilei de 18 iulie 1936, generalul Francisco Franco a emis un *pronunciamento*² din Las Palmas, colonie spaniolă din Africa de Nord, prin care declanșa lupta ofițerilor spanioli reacționari împotriva guvernului Frontului Popular din Madrid, ales în mod legal.

Pronunciamento-ul lui Franco decreta clar că, în cazul unei victorii a generalilor spanioli, republica parlamentară urma să fie înlocuită de un stat autoritar, cu instituții copiate după regimurile similare din Germania și Italia. Forțele franchiste sau „naționaliștii”, așa cum aveau să se numească, aveau aceeași înfățișare și ideologie ca mișcarea fascistă din perioada respectivă: salutul cu palma ridicată în sus, apelul la „glia strămoșească” ca filozofie a ordinii, datoriei și obedienței, dar și intenția mărturisită de a distruge mișcarea muncitorească și de a sfârși cu disidența politică. Pentru restul lumii, conflictul inițiat de generalii spanioli părea doar o altă încleștare clasică între „forțele fascismului” și „forțele democrației”. În anii ‘30 aceste lupte luaseră proporții dramatice. Ceea ce a diferențiat conflictul spaniol de cele similare din

2. Proclamație (în spaniolă, în orig.), termen având o încărcătură semantică sedimentată istoric, în special în Spania și America Latină, și care e folosit în special pentru a descrie declanșarea unei lovituri de stat sau rebeliuni din partea unor membri ai armatei (*n. n.*).

Italia, Germania sau Austria a fost marea rezistență pe care „forțele democrației” au opus-o armatei spaniole. În ciuda susținerii de care se bucurau printre ofițerii din armată, Franco și generalii săi conspiratori au calculat complet greșit opoziția publică pe care aveau s-o întâmpine. Așa-zisul Război Civil spaniol a durat aproape trei ani — din iulie 1936 până în martie 1939 — și a dus la pierderea a peste un milion de vieți.

Pentru prima dată — sau cel puțin așa ni se părea nouă, celor care am prins anii ‘30 —, un popor întreg, cu un curaj nemaivăzut, oprise izbânzile înspăimântătoare ale mișcărilor fasciste din centrul și sudul Europei. Cu doar trei ani înainte, Hitler pusese stăpânire pe Germania fără niciun fel de opoziție din partea masivei mișcări muncitorești germane, dominată de marxiști. Austria, cu doar doi ani înainte, căzuse pradă unui stat autoritar după o săptămână de lupte de stradă zadarnice duse de muncitorii socialiști din Viena. Peste tot fascismul părea „să avanseze”, iar „democrația” să capituleze. Însă Spania a rezistat cu adevărat și a continuat să reziste câțiva ani buni, în ciuda armamentului, avioanelor și trupelor pe care Franco le-a primit din Italia și Germania. Atât pentru radicali, cât și pentru liberali, Războiul Civil din Spania se purta nu doar în Peninsula Iberică, ci în fiecare țară în care „democrația” părea amenințată de forțele autohtone și internaționale ale mișcării fasciste. Ni s-a spus că Războiul Civil din Spania a fost lupta dintre o republică liberală, care încerca să apere, cu curaj și bucurându-se de sprijinul popular, un stat parlamentar democratic, și niște generali autoritari. Această perspectivă este răspândită chiar și azi de majoritatea cărților dedicate acestui subiect, apărând și în neresușitul documentar cinematografic *Să mori în Madrid* (Mourir à Madrid)³.

3. *Mourir à Madrid*, documentar francez, realizat de Frédéric Rossif și lansat la 18 aprilie 1963. Filmul explorează și prezintă istoria Războiului Civil din Spania (*n. n.*).

Ceea ce atât de puțini dintre noi, cei din afara Spaniei, au știut a fost că Războiul Civil din Spania a reprezentat, de fapt, revoluția socială a milioane de muncitori și țărani, pe care nu-i interesa să salveze un regim republican fățarnic, ci să reclădească societatea spaniolă pe baze revoluționare. Abia dacă am aflat din presă faptul că acești muncitori și țărani priveau republica cu aproape la fel de multă animozitate ca pe franchiști. Într-adevăr, acționând în mare parte din proprie inițiativă, împotriva miniștrilor „republicani” care încercau să-i trădeze generalilor, aceștia au luat cu asalt arsenalele și magazinele pentru a face rost de arme și, cu un curaj incredibil, au respins uneltirile militarilor din marea majoritate a orașelor și municipiilor din Spania. Nu cunoșteam aproape deloc faptul că acești muncitori și țărani au ocupat și colectivizat marea majoritate a terenurilor și fabricilor din zona controlată de republică, stabilind o nouă ordine socială bazată pe controlul direct al resurselor productive ale țării de către comitete muncitorești și adunări ale țăranilor. În timp ce instituțiile republicii se aflau în ruine, abandonate de marea majoritate a forțelor militare și polițienești, muncitorii și țăranii și-au creat propriile instituții pentru a administra orașele din Spania republicană, și și-au constituit propriile grupări muncitorești care să patruleze străzile, înființând miliții revoluționare care s-au remarcat în lupta împotriva forțelor franchiste; miliții de voluntari în care bărbații și femeile își alegeau comandanții și în care gradul militar nu oferea niciun fel de distincție socială, materială sau simbolică.

Ceea ce nu știam noi în acel moment era că muncitorii și țăranii spanioli înfăptuiseră o cuprinzătoare revoluție socială. Ei și-au creat propriile forme sociale revoluționare pentru a administra țara, dar și pentru a lupta împotriva unei armate mult mai bine antrenate și echipate. Războiul Civil spaniol nu a fost un conflict politic între democrația liberală și armatele fasciste, ci un profund conflict socio-economic

purtat între muncitorii și țărani spanioli și veșnicii lor inamici de clasă, începând cu marii moșieri și ierarhia clericală, rămășițe ale trecutului, și până la burghezia industrială și bancherii zilelor noastre.

Obiectivul revoluționar al acestui conflict ne-a fost ascuns — prin „noi” mă refer aici la miile de radicali, în mare parte influențați de comunism, din perioada roșie a anilor ‘30; adică celor care au reacționat la această luptă cu aceeași înflăcărare și frământare ca tinerii din anii ‘60 la conflictul din Indochina. Nu trebuie să-i citim pe Orwell⁴ sau Borkenau⁵, radicali cu puternice convingeri anti-staliniste, pentru a explica această înflăcărare. Burnett Bolloten⁶, un reporter de la United Press destul de inocent politic, staționat din întâmplare la Madrid în perioada respectivă, își exprima propria revoltă morală cu privire la prezentarea trunchiată a conflictului spaniol, din chiar primele rânduri ale

4. George Orwell (25 iunie 1903 - 21 ianuarie 1950), scriitor, jurnalist britanic și om de stânga, care prin scrierile sale literare și jurnalistice a devenit unul dintre cei mai cunoscuți critici ai sistemelor totalitare. A participat direct la Războiul Civil spaniol, înrolându-se în milițiile republicane (POUM) și fiind chiar rănit în timpul luptelor din jurul orașului Jaca. *Omăgiu Cataloniei*, lucrarea în care descrie perioada petrecută în Spania, este probabil una dintre cele mai oneste relatări ale conflictului civil. A se vedea George Orwell, *Omăgiu Cataloniei*, trad. Radu Lupan, Polirom, Iași, 2009 (n. n.).

5. Franz Borkenau (15 decembrie 1900 - 22 mai 1957), scriitor și publicist austriac, pionier al studiilor despre totalitarism, a publicat numeroase lucrări, atât despre sistemul totalitar nazist, cât și despre cel sovietic. Spre sfârșitul anului 1936 și începutul lui 1937 a vizitat Spania aflată în plin război civil. A criticat activitatea Partidului Comunist Spaniol și a agenților NKVD trimiși de Kremlin ca să preia controlul asupra forțelor republicane, motiv pentru a fost arestat de poliția spaniolă. Această experiență îl va determina să scrie *The Spanish Cockpit* (1937), o cronică a conflictului spaniol și probabil cea mai cunoscută carte a sa (n. n.).

6. Burnett Bolloten (1909 - 27.10.1987), jurnalist și publicist britanic care a asistat la începerea Războiului Civil din postura de corespondent al United Press. A publicat numeroase articole de presă și trei volume care surprind foarte bine atmosfera din timpul conflictului. Vezi *The Grand Camouflage. The Communist Conspiracy in the Spanish Civil War*, Frederick A. Praeger, New York, 1961; *The Spanish Revolution*, The University of North Carolina Press, 1979 și *The Spanish Civil War: Revolution and Counterrevolution*, The University of North Carolina Press, publicată postum în 1991 (n. n.).

studiului său impecabil documentat, *Marea mistificare* (*The Grand Camouflage*):

Deși izbucnirea Războiului Civil din Spania, în iulie 1936, a fost urmată de o revoluție socială atotcuprinzătoare în tabăra anti-fran-chistă — mult mai însemnată și profundă, în anumite aspecte, decât Revoluția bolșevică în stadiile sale incipiente —, milioane de oameni cu judecată din afara Spaniei au fost ținuti în ignoranță, nu doar în ceea ce privește profunzimea și dimensiunea acesteia, dar chiar și legat de existența sa, printr-o politică a disimulării și duplicității fără pereche în istorie.

Cei dintâi care au răspândit această înșelăciune în lumea întreagă, înfățișând denaturat caracterul acestei revoluții chiar și în Spania, au fost comuniștii. Deși în minoritate la începutul războiului, aceștia s-au folosit într-atât de abil de numeroasele oportunități create de revoluție încât, până la sfârșitul conflictului, în 1939, au devenit, în spatele măștii democratice, forța conducătoare din tabăra stângii.

Detaliile acestei amăgiri ar putea umple câteva volume. Liniștea care s-a așternut în legătură cu Spania, ca o conștiință încărcată, e o dovadă a faptului că evenimentele sunt încă vii; la fel cum sunt și încercările de a le denatura. Deși au trecut aproape patruzeci de ani, rănilor nu s-au vindecat. De fapt, așa cum ne arată recenta reînviere a stalinismului, boala care a produs abcesul contrarevoluției în Spania încă persistă în rândurile stângii americane.

În rândurile care urmează nu ne vom ocupa însă de contrarevoluția stalinistă din Spania. Totuși, ar putea fi util să examinăm tendințele revoluționare care se manifestau înainte de iulie 1936 și să explorăm influența pe care au avut-o acestea asupra muncitorilor și țăranilor spanioli. Colectivele pe care le-au format nu au rezultat pur

și simplu din spontaneitatea populară, oricât de importantă ar fi fost aceasta; după cum n-au fost hrănite exclusiv nici de tradiția colectivă a satelor spaniole. Ideile și mișcările revoluționare au jucat un rol important propriu, iar influența lor merită examinată mai atent.

Generalii spanioli au pornit o rebeliune militară în iulie 1936. Muncitorii și țăranii spanioli au răspuns printr-o revoluție socială, iar această revoluție a fost în mare măsură una anarhistă. Afirm acest lucru provocator, chiar dacă socialiștii din UGT erau poate la fel de numeroși precum anarho-sindicaliștii din CNT⁷. În primele luni ale rebeliunii militare, muncitorii socialiști din Madrid au acționat de multe ori la fel de radical ca muncitorii anarho-sindicaliști din Barcelona. Ei și-au format propriile miliții și patrule de stradă și au expropriat numeroase fabrici strategice, plasându-le sub controlul comitetelor muncitorești. În același timp, țăranii socialiști din Castilia și Estremadura au înființat colective, multe la fel de libertare precum cele create de țăranii anarhiști din Aragon și Levant. În faza „anarhică” de la începutul revoluției, atât de similară cu alte începuturi revoluționare, „masele” au încercat să preia controlul asupra societății și au arătat un avânt remarcabil, improvizând forme de administrare socială libertare.

Analizând însă retrospectiv această perioadă de început, cred că este corect să spunem că trăinicia colectivelor din Spania, anvergura lor socială și rezistența împotriva contrarevoluției staliniste au depins foarte mult de amploarea influenței exercitate asupra lor de anarhism. Ceea ce diferențiază Revoluția Spaniolă de cele care au precedat-o nu este doar faptul că a adus o mare parte din economia Spaniei sub

7. Atât UGT, cât și CNT numărau probabil în vara lui 1936 mai bine de un milion de membri fiecare. Formalul și extrem de birocratizat UGT avea tendința de a-și exagera numărul de membri. CNT, mai amorfă și descentralizată, dar și cea mai persecutată dintre cele două federații muncitorești, a exercitat de multe ori o influență mult mai mare asupra clasei muncitoare spaniole decât par să arate statisticile (*n.a.*).

controlul comitetelor muncitorești și al adunărilor țărănești sau că a înființat o miliție aleasă în mod democratic. Aceste forme sociale, în feluri diferite, au apărut în timpul Comunei din Paris și în perioadele de început ale Revoluției Ruse. Ceea ce a făcut ca Revoluția Spaniolă să fie unică a fost controlul exercitat de colectivele muncitorești, în favoarea cărora, de peste trei decenii, milita o puternică mișcare libertară, aceasta devenind ulterior una din chestiunile care au divizat serios tabăra „republicană” (alături de soarta sistemului milițiilor). Datorită amplitudinii luate de structurile sale sociale libertare, nu numai că Revoluția Spaniolă s-a dovedit a fi „mai profundă” (pentru a-l cita pe Bolloten) decât Revoluția bolșevică, dar influența adânc înrădăcinată a ideologiei anarhiste și cutezanța militanților anarhiști au dus practic la declanșarea unui război civil în interiorul războiului civil.

Într-adevăr, din multe puncte de vedere, revoluția din 1936 a fost deznodământul a peste șaiszeci de ani de activitate și agitație anarhistă în Spania. Pentru a înțelege acest lucru, trebuie să privim spre începutul anilor 1870, când anarhistul italian Giuseppe Fanelli⁸ a prezentat unui grup de muncitori și intelectuali din Madrid și Barcelona ideile lui Bakunin. Întâlnirea lui Fanelli cu tinerii muncitori de la Fomento de las Artes din Madrid, povestită cu multă savoare de Gerald Brenan⁹, a devenit aproape o legendă: discursul înflăcărat al unui anarhist italian înalt și bărbos, care abia dacă știa vreun cuvânt

8. Giuseppe Fanelli (13 octombrie 1827 - 5 ianuarie 1877), revoluționar și anarhist italian cunoscut pentru campaniile sale de propagandă din Spania, din Italia și Franța, unde a răspândit ideile anarhiste printre muncitori și țărani. A fost unul dintre apropiații lui Mihail Bakunin (*n. n.*).

9. Gerald Brenan (7 aprilie 1894 - 19 ianuarie 1987), scriitor și hispanist britanic. Și-a petrecut cea mai mare parte din viață în Spania. A scris despre literatura și cultura spaniolă, însă volumele despre Războiul Civil au fost cele care i-au adus renume, atât în Spania, cât și în Europa. Vezi *The Spanish Labyrinth*, Cambridge University Press, Cambridge, 1943 și *South From Granada: Seven Years in an Andalusian Village*, Farrar, Straus, Cudahy, 1957 (*n. n.*).

în spaniolă, ținut în fața unei mici, dar entuziaste audiențe, care abia dacă pricepea amalgamul de franceză și italiană folosit de acesta. Dar prin mimică, prin inflexiunile tonului și prin bogata utilizare a cuvintelor înrudite, Fanelli a reușit să redea o mare parte din idealurile lui Bakunin, cel puțin cât să câștige adeziunea acestui grup, stabilind astfel secțiunea spaniolă a Asociației Internaționale a Muncitorilor (sau așa-zisa „Prima Internațională”). Apoi, „internaționaliștii”, așa cum erau numiți primii anarhiști spanioli, s-au extins rapid, pornid de la cercurile din Barcelona și Madrid, către toată Spania, dezvoltându-se puternic în special în Catalonia și Andaluzia. În urma rupturii dintre marxiști și bakuniniști, petrecută în septembrie 1872 la Congresul de la Haga al AIM, secțiunea spaniolă a rămas predominant bakuninistă. Marxismul nu a devenit o mișcare semnificativă în Spania până către sfârșitul secolului și, chiar după ce a devenit o forță în mișcarea muncitorească, a rămas în mare parte reformist până târziu în anii ‘30. Pentru o bună parte a istoriei sale de început, puterea Partidului Socialist Spaniol și a UGT provenea din zone predominant administrative ca Madridul, mai degrabă decât din orașele predominant muncitorești ca Barcelona¹⁰. Marxismul avea tendința de a fi pe placul castilienilor înalt calificați, pragmatici și mai degrabă autoritari, în timp ce anarhismul îi atrăgea pe catalanii idealști și necalificați, dar și pe sătenii independenți și iubitori de libertate din Andaluzia și Levant. Marea masă a zilierilor (*braceros*) din Andaluzia, care și în zilele noastre e una din cele mai exploatare păaturi sociale din Europa,

10. Deși avea o mișcare muncitorească în mare parte socialistă, Madridul găzduia totuși și o foarte activă mișcare anarhistă. Nu numai că muncitorii madrileni din construcții erau anarho-sindicaliști, dar la sfârșitul secolului mulți intelectuali din Madrid erau anarhiști declarați, punând, în cadrul mișcării, bazele unei recunoscute tradiții teoretice, care a dăinuit mult după ce muncitorii anarhiști au rupt legăturile cu inteligența spaniolă (*n.a.*).

înclina către anarhism. Însă credințele lor se schimbau în funcție de situație. În perioadele tulburi, aceștia îngroșau rândurile bakuniniștilor din Prima Internațională și ale organizațiilor din Spania care i-au succedat, doar ca să le părăsească la fel de repede în perioadele de reacțiune.

Însă, indiferent de cât schimbător a fost norocul anarhismului spaniol în funcție de regiune și de perioadă, cert este că fărâma de mișcare revoluționară existentă în Spania în decursul celor șaiszeci de ani a fost în mare măsură anarhistă. Chiar și atunci când anarhismul a început să slăbească în fața social-democrației marxiste și a organizațiilor bolșevice de după Primul Război Mondial, anarhismul spaniol și-a păstrat influența enormă și elanul revoluționar. Privită dintr-o perspectivă radicală, istoria mișcării muncitorești spaniole a rămas libertară și a contribuit adeseori la definirea mișcărilor marxiste din Spania. „În general, un grup mic, dar organizat de anarhiști, aflați într-o zonă socialistă, îi atrăgeau puternic spre stânga pe socialiști, în timp ce, în zonele predominant anarhiste, socialiștii erau mult prea reformiști”, observa Brenan. Nu socialismul, ci anarhismul a fost cel care a determinat metabolismul mișcării muncitorești spaniole: de la marile greve generale care au măturat în repetate rânduri Spania, la frecvențele insurecții din Barcelona, din orașele și satele andaluze, dar și la luptele de stradă din orașele de pe coasta mediteraneană dintre muncitorii militanți și bătașii angajați de patroni.

Este important de subliniat că anarhismul spaniol nu a fost doar un program încorporat într-o stufoasă matrice teoretică. Era un mod de viață: pe de-o parte, viața de zi cu zi trăită de poporul spaniol în micile comunități sătești și viața intensă a cartierelor (*barrios*) muncitorești; pe de altă parte, articularea teoretică a acelei vieți, așa cum o prefigurau conceptele lui Bakunin de descentralizare, ajutor reciproc și formele

populare de autogestiune. Faptul că Spania a avut o lungă tradiție de colectivism agrar e discutat și în această carte și, de asemenea, apare și în volumul lui Joaquín Costa¹¹, *Colectivismo agrario en España* (*Colectivismul agrar în Spania*). Deși această tradiție era precapitalistă, marxismul spaniol o considera anacronică, ba chiar „istoric reacționară”. Socialismul spaniol și-a construit programul agrar în jurul principiului marxist că țărănia și instituțiile sale sociale nu pot avea o valoare revoluționară de durată până când nu se „proletarizează” și „industrializează”. Mai mult, cu cât ar dispărea mai repede satul, cu atât mai bine ar fi; și cu cât țărănia s-ar transforma mai repede într-un proletariat ereditar, „disciplinat, unit și organizat chiar de către mecanismele de producție capitalistă” (Marx) — un mecanism ierarhizat și autoritar —, cu atât Spania va avansa mai rapid către socialism.

La polul opus, anarhismul spaniol a avut o abordare radical diferită. A căutat tradiția colectivistă și precapitalistă a satului spaniol, a cultivat ce mai era viu din ea, a evocat potențialul revoluționar al ajutorului reciproc și al autogestiunii și le-a folosit pentru a înlătura obediența, mentalitatea ierarhică și perspectiva autoritară nutrite de sistemul industrial. Mereu atenți la „îmburghezirea” proletariatului (un termen des folosit de către Bakunin spre sfârșitul vieții), anarhiștii spanioli au încercat să folosească tradiția precapitalistă a țărănimii și muncitorimii împotriva asimilării viziunii muncitorești unei rațiuni industriale autoritare. În acest sens, eforturile lor au fost favorizate de o continuă împropățare a proletariatului spaniol cu muncitorii rurali, care reînnoiau zi de zi aceste tradiții, pe măsură ce migrau către orașe. Avântul revoluționar al proletariatului din Barcelona — la fel ca al celui din

11. Joaquín Costa (14 septembrie 1846 - 8 februarie 1911), scriitor, jurist, economist și om politic spaniol. Programul său politic viza reformarea radicală a statului spaniol și modernizarea democratică a țării printr-un proces de educare și de împroprietărire a maselor populare (*n. n.*).

Petrograd și Paris — s-a datorat într-o măsură importantă faptului că acești muncitori nu s-au transformat într-o clasă muncitoare ereditară, complet separată de tradițiile precapitaliste, fie ale țăranilor, fie ale meșteșugarilor. În numeroase orașe de pe coasta mediteraneană a Spaniei, mulți muncitori păstrau o memorie vie a culturii noncapitaliste — una în care fiecare clipă a vieții nu era strict reglementată de aparatul de pontaj, de sirena fabricii, de șef, de mașinărie, de ziua de muncă reglementată și de atomizarea din marile orașe. Anarhismul spaniol a prosperat în tensiunea creată de aceste tradiții și sensibilități antagonice. Într-adevăr, în măsura în care un „proletariat german” (pentru a folosi o altă frază des folosită de Bakunin) a apărut în Spania, el s-a îndreptat fie către UGT, fie către sindicatele catolice. Perspectiva sa politică, reformistă atunci când nu era direct conservatoare, se afla deseori în conflict cu clasa muncitoare mult mai *déclassée* (declasată) din Catalonia și de pe coasta Mediteranei, ceea ce a dus la tendințe contradictorii în sânul proletariatului spaniol în ansamblu.

În cele din urmă, din punctul meu de vedere, destinul anarhismului spaniol a depins de capacitatea sa de a crea organizații libertare care să poată face o sinteză între tradiția colectivistă precapitalistă rurală, economia industrială și o societate foarte urbanizată. Nu vorbesc aici de o simplă „alianță” pe hârtie, programatică, între țăranimea spaniolă și proletariat, ci de forme organizaționale și sensibilități noi, mult mai organice, care au conferit un caracter libertar-revoluționar unor clase sociale care trăiau în culturi antagonice. Faptul că Spania avea nevoie de o mișcare libertară bine organizată, nu era o chestiune pusă la îndoială de anarhiștii spanioli. Reflecta însă această mișcare societatea țărănească sau pe cea industrială? Acolo unde existau conflicte, puteau fi ele contopite în aceeași mișcare, fără a încălca principiile libertare ale descentralizării, ajutorului reciproc și autogestiunii? În epoca clasică a

„socialismului proletar”, între 1848 și 1939, o epocă în care „hegemonia” proletariatului industrial era evidențiată în toate luptele sociale, anarhismul spaniol a mers pe o traiectorie istorică care a scos la iveală limitele acestei epoci, dar și posibilitățile creatoare pe care le purtau formele de organizare anarhiste.

În comparație cu orașele, satele anarhiste spaniole au ridicat puține probleme de organizare. În ciuda atenției pe care Brennan o acordă *braceros* (zilierilor), forța anarhismului agrar din sud și din Levante venea de la satele de munte, nu de la proletariatul rural care muncea pe plantațiile din Andaluzia. În aceste sate relativ izolate, un puternic sentiment de independență și demnitate a ascuțit vrajbele sociale generate de sărăcie, dând naștere „patriarhilor” rurali anarhiști, ale căror familii erau devotate aproape apostolic „Ideii”¹². Pentru acești oameni dintr-o bucată, riguroși și ascetici, ostilitatea față de stat, biserică și autoritatea convențională în genere era aproape un mod de viață. Puternic uniți prin presa locală — în anumite perioade existau sute de periodice anarhiste în Spania —, ei au constituit structura anarhismului agrar începând cu anul 1870 și, într-o mai mare măsură, conștiința morală a anarhismului spaniol de-a lungul istoriei sale.

Colectivele lor agrare au oglindit în foarte mare măsură formele organizaționale pe care anarhiștii le-au încurajat printre sătenii aflați sub influența lor înainte de revoluția din 1936. În comunitățile rurale revoluția a sporit vechile nuclee ale AIM, iar mai târziu ale CNT, numărul de grupuri, sau a legat strâns familiile anarhiste în cadrul

12. „Ideea” se referea în secolul XIX la idealul de emancipare care-i însușește pe anarhiști, însă nu reprezenta o simplă etichetă doctrinală sau teoretică, ci „o forță vie”. În descrierea lui Paul Brousse, unul dintre apropiații lui Mihail Bakunin, apărută în *Buletinul Federației Jurasiene* (1877), organul internaționalei anti-autoritare: „Ideea nu va fi așternută pe hârtie, nu va apărea într-un ziar, nu va fi zugrăvită într-un tablou; ea nu va fi nici sculptată în marmură, tăiată în piatră sau turnată în bronz, ci va merge, în carne și oase, vie, înaintea poporului” (*n. n.*).

adunărilor populare. De obicei, acestea se întruneau săptămânal și formulau deciziile politice ale întregii comunități. Adunările reprezentau idealul organizațional al anarhismului rural încă din perioada primelor congrese bakuniniste ale secției spaniole a AIM, ținute la Cordoba, în 1872, scoțând în evidență tradițiile libertare ale vieții rurale spaniole¹³. Acolo unde erau posibile asemenea adunări, deciziile erau puse în aplicare de un comitet ales de către adunare. Se pare că dreptul de a revoca un membru din comitet era de la sine înțeles și este cert că aceștia din urmă nu se bucurau de privilegii, salariu sau putere instituțională. Influența pe care o aveau depindea de devotamentul și de capacitățile lor. Un principiu cardinal al anarhismului spaniol a rămas acela de a nu-și plăti delegații, chiar și atunci când CNT avea aproape un milion de membri¹⁴. În mod normal, responsabilitățile delegaților trebuiau exercitate în afara orelor de lucru. În aproape toate seriile, militanții anarhiști participau la întruniri de tot felul. Fie că se aflau în adunări

13. Nu vreau să susțin aici că satul spaniol ar fi fost o *paradigmă* pentru societatea liberă. Societatea rurală era destul de diferită de la o regiune a Spaniei la alta, unele locuri păstrându-și intactă tradiția democratică locală, altele fiind conduse despotice de biserică, nobilime, *caciques* (lider politic sau „baron” local) și cutume. De multe ori, ambele tendințe coexistau într-un echilibru precar, cea democratică încă vie, dar acoperită de cea autoritară (*n.a.*).

14. În cazul CNT existau excepții de la această regulă. Secretarul național era plătit cu salariu mediu al unui muncitor; la fel erau și personalul administrativ al Comitetului Național, editorii și angajații ziarelor. Însă delegații la adunările naționale, regionale și locale ale CNT nu erau plătiți și erau obligați să-și practice meseriile, cu excepția timpului dedicat treburilor sindicale, în timpul programului normal de lucru. Asta nu înseamnă că n-au existat oameni care să-și dedice marea parte a timpului diseminării ideilor anarhiste. „Călătorind din loc în loc, pe jos, pe catări sau pe banchele tari ale vagoanelor de clasa a treia, ori chiar ca vagabonzi sau toreadori ambulanti sub prelatele vagoanelor de mărfuri, organizând noi grupuri sau ducând campanii de propagandă, acești «apostoli ai ideilor», așa cum erau ei numiți, trăiau ca niște călugări cerșetori din ospitalitatea muncitorilor mai avuți”, nota Brennan; și, aș adăuga eu, și din cea a „sătenilor”. Această tradiție a organizării, cu rădăcini în anii 1870, nu a dispărut în deceniile următoare. Dimpotrivă, a devenit mai sistematică și poate mai bine finanțată pe măsură ce CNT începea să intre în competiție cu UGT pentru loialitatea țăranilor și muncitorilor spanioli (*n. a.*).

sau comitete, aceștia discutau, dezbăteau, votau și administrau, iar când timpul le permitea citeau și discutau cu patimă „Idea”, căreia îi dedicau nu doar timpul lor liber, ci întreaga lor existență. În cea mai mare parte a zilei, erau muncitori și muncitoare, *obrera consciente*¹⁵, care renunțaseră la băutura și fumat, evitau bordelurile și coridele, încetaseră să folosească cuvinte „murdare”, iar prin probitatea, demnitatea, respectul pentru cunoaștere și militantismul lor încercau să fie un exemplu moral pentru întreaga lor clasă socială. Nu foloseau niciodată cuvântul „dumnezeu” în conversațiile lor de zi cu zi (*salud* era preferat lui *adios*), evitau orice contact oficial cu preoții și autoritățile statului, până la a refuza să-și valideze „uniunile libere” printr-un certificat de căsătorie, și nu-și botezau sau confirmau copiii. Trebuie să cunoști Spania catolică pentru a realiza cât de ambițioase erau aceste moravuri autoimpuse și cât de „donchihotesc” de coerente erau ele cu tradiția puritană a țării¹⁶.

Este important de notat aici că mitul, asiduu răspândit de actuala literatură sociologică pe subiect, că anarhismul agrar din Spania era anti-tehnologic în spirit, căutând să restaureze în mod atavic o „Epocă de Aur” neolitică, poate fi foarte ușor combătut printr-o analiză atentă a importantului rol educativ avut de anarhiști. Într-adevăr, anarhiștii au

15. „Muncitori conștienți” (în spaniolă, în orig.) (*n. n.*)

16. Însă aici trebuie adăugat că a te abține de la fumat, a trăi conform unor înalte standarde morale și în special a renunța la consumarea alcoolului erau lucruri foarte importante pe atunci. În perioada ascensiunii anarhismului, Spania trecea prin propria revoluție industrială întârziată, cu toate efectele sale demoralizatoare. Prăbușirea moralului proletariatului, alcoolismul necontrolat și bolile venerice, împreună cu colapsul sistemului sanitar, erau printre cele mai importante probleme cu care revoluționarii spanioli s-au confruntat, cu care se confruntă în ghetouri și radicalii de culoare din zilele noastre. Din punctul acesta de vedere, anarhiștii spanioli au avut un succes extraordinar. Foarte puțini CNT-iști, ca să nu mai vorbim de anarhiștii dedicați, ar fi îndrăznit să vină la o întrunire beți sau să se poarte necorespunzător cu tovarășii lor. Dacă este să luăm în considerare îngrozitoarele condiții de muncă și de locuire din perioada respectivă, alcoolismul nu era o problemă la fel de serioasă în Spania, cum fusese în Anglia în timpul revoluției industriale (*n.a.*).

fost cei care, cu broșuri ieftine și pe înțelesul tuturor, au încercat primii să aducă iluminismul francez și teoria științifică modernă țărănimii, iar nu aroganții liberali sau socialiștii disprețuitori. Alături de broșuri despre Bakunin sau Kropotkin, presa anarhistă publica materiale simple despre teoriile evoluției naturale și sociale, dar și texte introductive despre cultura seculară a Europei. Încerau să-i învețe pe țărani tehnici avansate de gestionare a terenurilor și favorizau folosirea mașinilor agricole pentru a reduce timpul de muncă, lăsând astfel mai mult timp liber pentru dezvoltarea personală. Departate de a fi o tendință primitivă a societății spaniole, așa cum Hobsbawm¹⁷ în *Primitive Rebels (Rebeli primitivi)* și chiar și Brenan ar vrea să ne facă să credem, se poate susține cu certitudine, pornind de la o analiză atentă a problemei, că anarhismul a aproximat mult mai bine emanciparea populară radicală.

În ceea ce privește calitățile lor personale, anarhiștii convinși din mediul urban nu erau cu mult diferiți de tovarășii lor din rural. Dar în municipiile și orașele din Spania acești anarhiști urbani se confruntau cu mult mai multe probleme organizatorice. Eforturile lor de a crea noi forme de organizare libertară au fost favorizate, desigur, de faptul că mulți muncitori spanioli erau fie foști țărani, fie se găseau la o generație distanță de rudele lor de la țară¹⁸. Totuși, perspectivele organizării

17. Eric Hobsbawm (9 iunie 1917 - 1 octombrie 2012), istoric britanic marxist, autor a numeroase volume, dintre care cele mai cunoscute compun trilogia care analizează „lungul secol XIX”: *The Age of Revolution: Europe 1789-1848* (Abacus, 1962, 1975), *The Age of Capital: 1848-1875* (Weidenfeld & Nicolson, 1975) și *The Age of Empire: 1875-1914* (Weidenfeld & Nicolson, 1987). În volumul *Primitive Rebels: Studies in Archaic Forms of Social Movement in the 19th and 20th centuries* (Manchester University Press, 1959), acesta analizează mișcările sociale și contestatările din Europa, un capitol separat fiind dedicat țăranilor anarhiști din Andaluzia (*n. n.*).

18. În Zaragoza „neagră” (adică complet anarhistă), unde clasa muncitoare era și mai dedicată principiilor anarhiste decât proletariatul din Barcelona, Raymond Carr a arătat destul de corect că „grevele au fost caracterizate prin disprețul pentru revendicările economice și prin tăria solidarității revoluționare; grevele pentru tovarășii încarcerați erau mult mai populare decât grevele pentru condiții mai bune” (*n.a.*).

libertare din orașe și fabrici nu puteau depinde de lunga tradiție a colectivismului sătesc, de puternicul sentiment comunitar care exista în zonele anarhiste de la țară. Pentru că în interiorul fabricii — un târâm al trudei, ierarhiei, disciplinei industriale și al necesității materiale brute — „comunitatea” era mai mult un rezultat al diviziunii muncii burgheze, cu conotațiile sale de exploatare, chiar de competiție, decât al cooperării umane, al unei munci creative și distractive, decât al ajutorului reciproc.

Solidaritatea clasei muncitoare ținea mai puțin de o viață plină de sens, trăită în comun și susținută de o muncă împlinitoare, cât de dușmanul comun, șeful, care arunca în aer orice iluzie că în capitalism muncitorul ar putea fi și altceva decât o resursă industrială, un obiect care poate fi manipulat cu răceală și exploatat fără milă. Dacă anarhismul poate fi privit în parte drept o revoltă a individului împotriva sistemului industrial, adevărul profund care se află în inima acestei revolte e că rutina fabricii nu numai că-i tocește muncitorului sensibilitatea față de bogăția vieții, ci îi năruie și reprezentarea potențialul său uman, a capacității sale de a prelua direct controlul asupra mijloacelor de administrare a vieții sociale.

Una dintre calitățile unice care i-au distins pe anarhiștii spanioli de socialiști a fost și încercarea lor de a *transforma* însuși sistemul fabricii; o transformare care pe termen lung ar fi trebuit să fie realizată prin revendicarea gestiunii producției de muncitori, și, ceva mai repede, prin încercarea de a întemeia organizații libertare, culminând cu înființarea sindicatului CNT. Totuși, măsura în care autogestiunea muncitorească poate efectiv să *elimine* munca alienată și să *altereze* impactul pe care sistemul industrial îl are asupra sensibilității muncitorilor necesită, în opinia mea, o analiză mult mai pătrunzătoare decât până acum. Problema impactului pe care sistemul fabricii îl avea asupra muncitorilor a devenit

crucială pe măsură ce elementul proletar din CNT sporea, în timp ce anarhiștii căutau să dezvolte calități ale inițiativei și autogestiuunii, opuse trăsăturilor întipărite de sistemul de fabrică.

Nicio altă mișcare radicală de proporții din timpurile moderne nu și-a pus serios întrebarea dacă nu ar trebui cumva create forme de organizare care să determine schimbări profunde în modelele comportamentale ale membrilor săi. Cum ar fi putut mișcarea libertară să înlăture spiritul obedienței, al organizării ierarhice, al relațiilor stăpân-supus, al autorității și dominației insuflate de industria capitalistă? Este spre lauda anarhismului spaniol — și a anarhismului în general — că a pus astfel de întrebări¹⁹.

Termenul de „personalitate integrală” apare în mod repetat în documentele anarhiste spaniole. Au fost depuse eforturi neobosite pentru a dezvolta indivizi care să nu accepte doar în mod intelectual principiile libertare, ci să și încerce să le pună în practică. Prin urmare, structura organizațională a mișcării (așa cum a fost creionată de AIM, CNT și FAI) trebuia să fie descentralizată, pentru a da cea mai mare libertate de decizie și inițiativă bazei și pentru a oferi garanții structurale împotriva formării unei noi birocratii. Pe de altă parte, aceste necesități trebuiau echilibrate cu nevoia de coordonare, de acțiune comună și de planificare eficientă. Istoria organizațională a anarhismului din

19. Pentru Marx și Engels, formele de organizare cu ajutorul cărora să se schimbe tiparele de comportament ale muncitorilor nu reprezentau un subiect. Această chestiune putea fi amânată până „după revoluție”. Firește, Marx privea impactul autoritar al fabricii („însuși mecanismul procesului de producție capitalist”) drept un factor pozitiv în crearea unui proletariat disciplinat și unit. În *Despre autoritate*, o diatribă atroce împotriva anarhiștilor, Engels se folosea explicit de structura fabricii — de formele sale ierarhice și de obediența pe care o impunea — pentru a-și justifica atașamentul față de autoritate și centralizare în organizarea clasei muncitoare. Ceea ce ne interesează aici nu este dacă Marx și Engels erau „autoritari”, ci modul lor de a gândi problema organizării proletariatului — măsura în care tiparul noțiunilor pe care le aveau despre organizare aparținea de economia pe care revoluția socială ar fi trebuit s-o revoluționeze (*n.a.*).

orașele și orașelele spaniole — incluzând formele pe care anarhiștii le-au creat și cele de care s-au debarasat — este în mare parte o istorie a luptei dintre cele două cerințe și a măsurii în care una a primat față de cealaltă. Această tensiune nu era doar o chestiune de experiență și de improvizație structurală. Pe termen lung, rezultatul acestei confruntări dintre descentralizare și coordonare a depins de capacitatea celor mai dedicați anarhiști de a influența gândirea muncitorilor care intrau în sindicatele anarhiste — în special sindicatele al căror obiectiv nu era numai de a lupta pentru câștiguri materiale imediate, ci de a servi drept infrastructură pentru o societate libertară.

Cu mult înainte ca sindicalismul să devină un termen popular în mișcarea muncitorească franceză de la sfârșitul secolului XIX, el exista deja în mișcarea muncitorească spaniolă. În opinia mea, influența anarhistă asupra Federației Spaniole din Prima Internațională a fost în mod clar una sindicalistă. La congresul fondator al Federației Spaniole, ținut la Barcelona în iunie 1870, „comisia responsabilă cu organizarea socială a muncitorilor” a propus o structură care avea să devină modelul tuturor sindicatelor anarho-sindicaliste din Spania, inclusiv CNT. Comisia a sugerat o structură duală tipic sindicalistă: organizarea pe ramură de activitate/meșteșug și pe zone geografice. Secțiunile locale (*Secciones de oficio*) grupau toți muncitorii dintr-o întreprindere sau profesie într-o mare federație (*Uniones de oficio*), al cărei principal scop era de a lupta pentru revendicări economice și condiții de muncă. O altă organizație locală a diferitelor meșteșuguri îi aduna laolaltă pe muncitorii de diferite profesii care erau mult prea puțini pentru a se constitui în organizații eficiente pe linie profesională. În paralel cu aceste organizații profesionale, în fiecare comunitate și regiune unde AIM era reprezentată, diferitele *secciones* locale erau grupate, indiferent de profesie, în federații regionale (*Federaciones locales*), ale

căror obiective erau deschis revoluționare: administrarea vieții sociale și economice pornind de la o bază libertară descentralizată.

Această structură duală constituia fundamentul întregii organizații sindicale. În Spania, la fel ca-n alte părți, structura era sudată prin comitetele muncitorilor, avându-și originea în atelierele individuale, în fabrici și comunitățile agricole. Reunindu-se în adunări, muncitorii alegeau din rândurile lor comitetele care prezidau asupra treburilor din *secciones de oficio* profesionale și din *federaciones locales* regionale. Acestea erau federate în comitete regionale, care acopereau aproape toate marile regiuni ale Spaniei. În fiecare an, atunci când era posibil, muncitorii alegeau delegații trimiși la congresele anuale²⁰ ale Federației Spaniole (Federación Regional Española) din cadrul AIM, care alegea la rândul său un Consiliu Federal. Odată cu decăderea AIM, federații sindicaliste au apărut și dispărut în diferite regiuni ale Spaniei, în special în Catalonia și Andaluzia. Prima a fost relativ importanta Federație a Muncitorilor (Federación de Trabajadores de la Región Española) din anii 1880. Imediat după suprimarea acesteia, anarhismul spaniol s-a restrâns fie la grupuri ideologice nesindicaliste, cum ar fi Organizația Anarhistă a Regiunii Spaniole (Organización Anarquista de la Región Española), fie la federații sindicale regionale precum Pactul pentru Uniune și Solidaritate din Catalonia (Pacto de Unión y Solidaridad), la sfârșitul secolului XIX, sau Solidaritatea Muncitorilor (Solidaridad Obrera) de la începutul secolului XX. Cu excepția vremelnicei Federații a Asociațiilor Muncitorești din Regiunea Spaniolă, înființată în 1900 la inițiativa unui sindicat al zidarilor din Madrid, nicio mare federație sindicalistă

20. O ilustrare a acestui model de organizare se găsește în *Arimania*, utopie publicată de Iuliu Neagu-Negulescu în 1923 și republicată în 2018 de colectivul nostru. A se vedea Iuliu Neagu-Negulescu, *Arimania sau Țara Buncii* *înțelegeri*, Pagini Libere, București, 2018 (n. n.).

nu a mai apărut în Spania până la organizarea CNT în 1911. Odată cu înființarea CNT, sindicalismul spaniol a intrat în faza sa matură și decisivă. Considerabil mai mare decât rivala sa, UGT, CNT a devenit arena esențială a agitației anarhiste din Spania.

CNT nu a fost pur și simplu „înființată”; s-a dezvoltat organic din Solidaritatea Muncitorească Catalană și din cea mai puternică federație regională a sa, federația Catalană (*Confederación Regional del Trabajo de Cataluña*). Mai târziu, au fost înființate alte federații regionale reunind sindicate locale ale fiecărei provincii — multe dintre ele dăinuiau din perioada Federației Asociațiilor Muncitorești din Regiunea Spaniolă —, care au ajuns în anii '30 să fie în număr de opt. Organizația națională era, de fapt, o adunare largă de federații regionale împărțite în federații districtuale și locale și, într-un final, în *sindicatos* (sindicate) și asociații individuale. Aceste *sindicatos* (la început aveau un nume mult mai dramatic: *sociedades de resistencia al capital* — societăți de rezistență față de capital) erau constituite la nivel profesional, într-o manieră tipic sindicalistă, grupate apoi în federații geografice și profesionale (*federaciones locales și sindicatos de oficio*). Pentru a coordona această structură, congresul anual al CNT alegea un Comitet Național care trebuia să se ocupe în principal de corespondență, colectarea statisticilor și ajutorarea deținuților.

Statutele federației regionale catalane ne prezintă principiile generale, împărțite și la nivelul mișcării naționale. Conform acestor statute, organizația era dedicată „acțiunii directe”, respingând orice „intervenție politică sau religioasă”. Federațiile districtuale și locale afiliate urmau să fie „conduse de cea mai mare autonomie posibilă, prin aceasta înțelegându-se că au libertatea de a reglementa toate problemele legate de profesiile individuale care le alcătuiesc”. Fiecărui membru i se cerea să plătească o cotizație lunară de zece centime (o

sumă insignifiantă), care urma să fie împărțită egal organizațiilor locale, Confederației Regionale, Confederației Naționale, ziarului sindicalist *Solidaridad Obrera* (Solidaritatea Muncitorească) și atât de importantului fond pentru „deținuții sociali”.

Conform statutului, Comitetul Regional — echivalentul regional al Comitetului Național al CNT — trebuia să fie doar un corp administrativ. Deși juca un rol direct în coordonarea acțiunilor, activitățile sale erau legate de politicile stabilite de congresul regional anual. În situații speciale, Comitetul putea consulta sindicatele locale, fie prin referendum, fie prin chestionare scrise. În plus față de congresele regionale anuale, la care era ales Comitetul Regional, acesta era obligat să organizeze congrese extraordinare la cererea majorității federațiilor locale. Federațiile locale, în schimb, erau anunțate cu trei luni înaintea unui congres pentru a putea „pregăti temele de discuție”. Cu o lună înainte de congres, Comitetul Regional era obligat să publice în ziarul sindicatului „temele” propuse, lăsând timp suficient muncitorilor să-și formeze opinii cu privire la subiectele de discuție și să le transmită ca atare delegatului lor. Delegațiile participante la congres, a căror putere de vot era determinată de numărul de membri pe care-i reprezentau, erau alese de adunările generale ale muncitorilor întrunite la nivelul federațiilor locale sau districtuale.

Aceste statute au constituit baza organizării în cadrul CNT până la revoluția din 1936. Deși, în mod notabil, nu existau prevederi privitoare la revocarea membrilor comitetului, în perioada sa de glorie, organizația era mult mai democratică decât prevedeau statutele. Există o activitate intensă la baza acestei imense organizații, care se manifesta printr-un interes activ față de problemele CNT și prin numeroase inițiative individuale. Centrele muncitorești (*centros obreros*), pe care anarhiștii le-au înființat în timpul AIM, nu erau numai sediile locale

ale sindicatului, ci și spații de întrunire și centre culturale unde membrii schimbau idei și participau la prelegeri. Toate activitățile locale ale CNT erau gestionate de comitete compuse din simpli muncitori nestipendiați. Deși întrunirile oficiale ale sindicatului se țineau doar o dată la trei luni, existau săptămânal, sâmbăta seara și duminică după-amiaza, „conferințe cu caracter educativ”. Solidaritatea dintre *sindicatos* era atât de puternică încât nu se puteau face mereu greve izolate. Exista tendința ca o grevă să declanșeze alte greve de susținere și să genereze sprijin direct de la alte *sindicatos*.

În orice caz, acesta era felul în care CNT încerca să-și deruleze activitățile, iar în perioadele bune chiar funcționa. Însă erau și perioade când represiunea sau schimbările bruște, deseori cruciale, ale mersului lucrurilor făceau necesară suspendarea congreselor anuale sau regionale și transferarea deciziilor importante în mâinile unor comitete sau „congrese”, mai mult niște întruniri de avarie. Liderii carismatici de la toate nivelele organizației aproape că ajungeau să se comporte ca niște burocrăți, iar structura sindicală nu era imună la astfel de deformări birocratice. Nu era foarte greu pentru o rețea complexă de comitete, edificată pornind de la un nivel regional, iar apoi național, să-și însușească toate prerogativele unei organizații centralizate și să neglijeze dorințele comitetelor muncitorești de la bază.

În fine, CNT, în ciuda angajamentului său programatic față de comunismul libertar și a încercărilor sale de a funcționa într-o manieră libertară, era în primul rând o mare uniune sindicală²¹, și nu o

21. Este important să menționăm aici că am folosit următoarele formule de traducere pentru a face diferența între sindicatele clasice reformiste, care apar în textul original ca „trade unions”, noțiune pe care am tradus-o prin „uniune sindicală”, și sindicatele revoluționare anarhiste (sau influențate de anarhism), pe care le-am tradus prin formule precum: „sindicat”, „sindicat anarhist”, „sindicat revoluționar” (*n. n.*).

organizație pur anarhistă. Angel Pestaña²², unul dintre liderii săi cei mai pragmatici, recunoștea că abia o treime din membrii CNT puteau fi considerați anarhiști. Mulți erau mai degrabă militanți, nu revoluționari. Alții se alăturaseră CNT doar pentru că era cel mai puternic sindicat din zona lor sau de la locul de muncă. Iar începând cu anii '30, marea majoritate a membrilor CNT erau muncitori, nu țărani. Andaluzii, care odinioară, în veacul de dinainte, reprezentau majoritatea în sindicatele influențate de anarhism, au ajuns o minoritate, fapt neamintit de scriitorii precum Brenan sau Hobsbawm, care au supraestimat importanța elementului rural din sindicatele anarho-sindicaliste.

Sunt de părere că, prin schimbarea treptată a compoziției sociale a CNT și printr-o sporire a dominației valorilor industriale față de cele rurale printre liderii și membri săi, confederația ar fi ajuns să se transforme într-o uniune sindicală convențională de tip latin.

Anarhiștii spanioli nu erau orbi la aceste evoluții. Deși sindicatele erau principala arenă a activității anarhiste din întreaga Europă, teoreticienii anarhiști erau conștienți că liderilor reformiști din sindicate nu le-ar fi foarte greu să mute controlul organizațiilor de la bază la vârf. Ei vedeau în sindicalism o deplasare a accentului de la comună la uniune sindicală, de la oprimați în general la proletariatul industrial, de la protestele de stradă la fabrici și, fapt pe care-l subliniau, de la insurecție la greva generală.

Malatesta, temându-se de o apariția unei noi birocrății în cadrul sindicatelor, avertiza că „reprezentantul sindical este la fel de periculos

22. Ángel Pestaña Nuñez (14 februarie 1886 - 11 decembrie 1937), anarho-sindicalist și membru prominent al CNT, a fost liderul aripii moderate din cadrul confederației, opunându-se tacticilor de acțiune directă propuse de FAI, motiv pentru care a fost exclus din organizație în august 1931. A înființat propriul partid, Partidul Sindicalist, care s-a alăturat Frontului Popular, cu ajutorul căruia a ajuns membru al Cortes-ului (parlamentul spaniol). În octombrie 1936, Pestaña a fost numit subsecretar de stat în Ministerul de Război, murind însă la scurt timp după aceea (*n. n.*).

pentru muncitor ca parlamentar; ambii duc la corupție, iar de la corupție la moarte nu mai este decât un pas”. Deși avea să-și schimbe părerea despre sindicalism, doar cu multe rezerve a ajuns Malatesta să accepte mișcarea. Nu a încetat niciodată să evidențieze faptul că „uniunile sindicale sunt, prin natura lor, reformiste și niciodată revoluționare”. Alături de acest avertisment, el a adăugat și că „spiritul revoluționar trebuie introdus, dezvoltat și menținut prin acțiuni constante ale revoluționarilor care muncesc, atât în interiorul, cât și în exteriorul uniunii sindicale, însă aceste acțiuni nu pot reprezenta definiția normală, naturală a funcției uniunilor sindicale”.

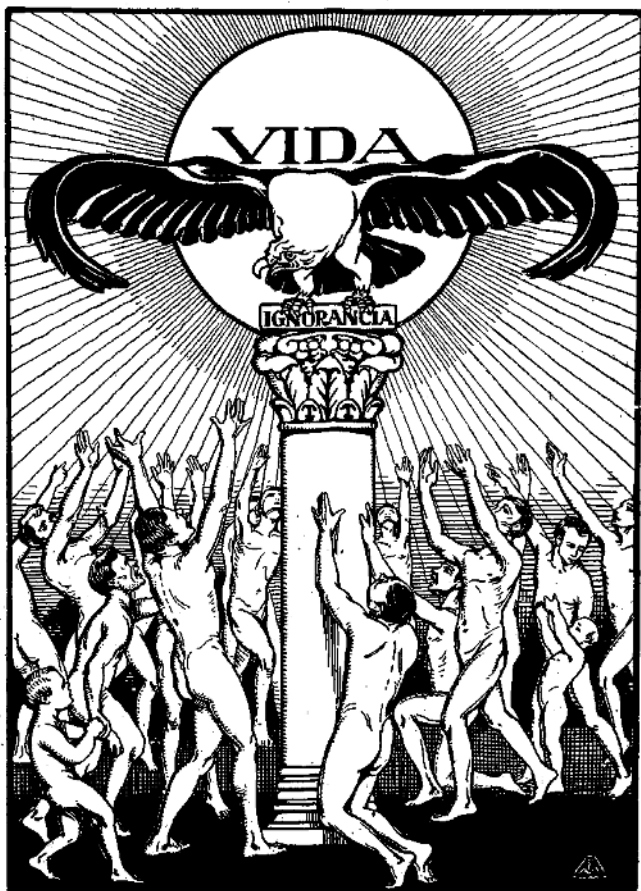
Sindicalismul a divizat mișcarea anarhistă spaniolă, fără însă a o dezbină²³. Într-adevăr, până la înființarea FAI, nu a prea existat vreo organizație națională anarhistă care să poată fi dezbinată. Mișcarea anarhistă spaniolă a fost ținută laolaltă pe două căi: prin periodice populare recunoscute, ca *La Revista Blanca* și *Tierra y Libertad*, și prin micile cercuri de anarhiști devotați, atât din interiorul, cât și din exteriorul sindicatelor. Datând încă din anii ‘80 ai secolului XIX, aceste grupuri de prieteni, tipic hispanice, denumite tradițional *tertulias*, se întâlneau în cafenelele preferate pentru a schimba idei și pentru a pune la cale acțiuni. Își dădeau nume colorate, exprimând înaltele lor idealuri (*Ni Rey ni patria*), spiritul revoluționar (*Los Rebeldes*) sau doar sentimentul frățesc (*Los Afines*). Organizația Anarhistă a Regiunii Spaniole, despre care am vorbit mai sus, înființată la Valencia în 1888, făcea eforturi conștiente de a transforma aceste *tertulias* în elementele de bază ale unei mișcări coerente. Zeci

23. Dispariția Alianței pentru Democrație Socială, înființată de Bakunin, a dispersat forțele anarhismului spaniol către mici nuclee locale, care se aflau constant în legătură la nivel regional prin conferințe, periodice și corespondență. Au apărut câteva federații regionale ale acestor nuclee, în special în Catalonia și Andaluzia, doar ca să dispară la fel de repede precum au apărut (*n. a.*).

LA REVISTA BLANCA

PUBLICACIÓN DE SOCIOLOGÍA, CIENCIA Y ARTE

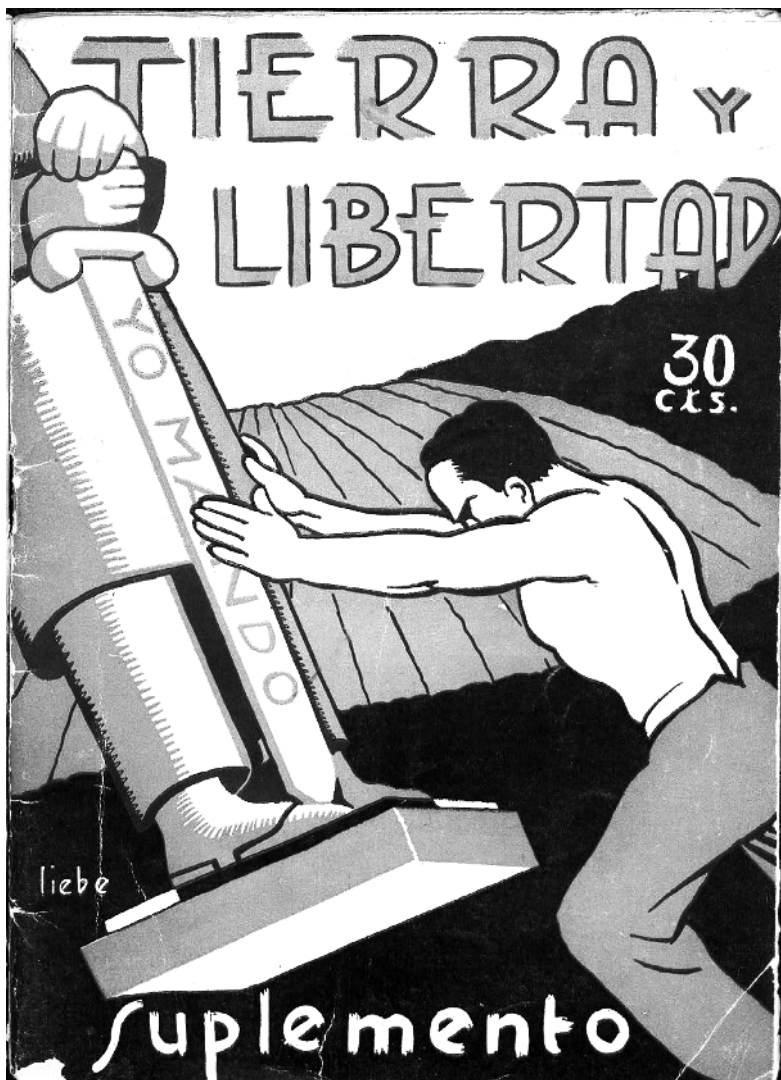
LECTOR: LO QUE AQUÍ VEAS CONTRARIO A TUS OPINIONES, AQUÍ MISMO PUEDES REFUTARLO

SEA CUAL FUERE, LECTOR, TU CONDICION Y SEXO, NO DEJES DE LEER ESTA REVISTA

NUM. 30

1 ENERO 1925

de ani mai târziu, acestea aveau să reapară în FAI cu denumirea de *grupos de afinidad* (grupuri de afinitate), având o structură locală și națională mult mai formală.

Deși anarhismul spaniol nu a dat naștere unei veritabile mișcări naționale până la înființarea FAI, clivajele dintre anarho-sindicaliști și anarho-comuniști erau semnificative. Cele două tendințe ale anarhismului spaniol funcționau în moduri complet diferite și se desconsiderau reciproc. Anarho-sindicaliștii funcționau direct în cadrul sindicatelor, acceptau poziții importante în sindicat și puneau accentul pe importanța organizării, adeseori cu prețul propagandei și al angajamentului ideologic. Fiind „oameni pragmatici”, anarho-sindicaliștii catalani, precum José Rodríguez Romero²⁴ și Tomás Herreros²⁵, erau gata să facă compromisuri; mai exact, să facă alianțe cu uniunile sindicale „normale”. Anarho-comuniștii erau „fanatici” din birourile editoriale ale ziarului *Tierra y Libertad* — „puriștii” ca Juan Barón și Francisco Cardenal²⁶ —, care-i considerau pe anarho-sindicaliștii reformiști

24. José Rodríguez Romero (28 iunie 1876 - 5 februarie 1932), tipograf și militant anarho-sindicalist, a contribuit la publicarea câtorva periodice anarhiste, *El Obrero Moderno* sau *Tierra Libre* de pildă. Activitatea sa militantă l-a silit să ia calea exilului, fiind, de asemenea, închis pentru câțiva ani. Nu a prins perioada conflictului civil, însă Bookchin îl dă ca exemplu pentru că s-a arătat dispus să încalce principiile anarhiste pentru obținerea unor rezultate politice (*n. n.*).

25. Tomás Herreros Miquel (1877 - 22 februarie 1937), tipograf și militant anarho-sindicalist, a activat în mai multe organizații de sprijin pentru anarhiștii aflați în detenție sau amenințați cu închisoarea. Printre numeroasele periodice la care a contribuit sau pe care le-a condus s-au numărat și cunoscutele *Tierra y Libertad* și *Solidaridad Obrera*. Lider important al CNT și membru fondator al FAI, a murit înainte de evenimentele contrarevoluționare puse la cale de Partidul Comunist Spaniol și care au dus într-un final la înfrângerea Republicii (*n. n.*).

26. Juan Barón și Francisco Cardenal, doi dintre primii editori ai ziarului *Tierra y Libertad*, au avut o influență semnificativă asupra mișcării anarhiste spaniole de la sfârșitul secolului XIX, promovând principiile anarho-comuniste. Avansul curentelor sindicaliste, revoluționare și anarho-sindicaliste în primele decenii ale secolului XX, mai cu seamă în Franța și Spania, i-a adus adeseori pe poziții polemice față de organizarea muncitorilor după principii sindicaliste (*n. n.*).

drept dezertori și care rămăseseră fideli doctrinelor comuniste aflate la baza vechii Organizații Anarhiste a Regiunii Spaniole. Aceștia nu erau favorabili activismului sindicalist și puneau accentul pe devotamentul pentru pricipiile libertar-comuniste. Țelul lor nu era să creeze o „mișcare de masă” a muncitorilor, care să poarte cu ușurătate, ca pe niște zorzoane, idealurile libertare, ci doreau să pună umărul la creșterea unor anarhiști angajați într-o mișcare revoluționară veritabilă, indiferent de mărimea sau influența ei. Odinioară destul de influente, tacticile teroriste pe care anarho-comuniștii le-au folosit la cumpăna dintre veacuri, dar și presiunea care a urmat, le-a redus semnificativ numărul.

Înființarea FAI în vara anului 1927 era menită să unească cele două tendințe. Exigențele anarho-sindicaliștilor erau satisfăcute prin cerința ca fiecare *faista* să devină membru CNT și prin transformarea sindicatului în principala arenă pentru activitatea anarhistă din Spania. Iar exigențele anarho-comuniștilor erau satisfăcute prin faptul că o organizație declarat anarhistă, deosebită de CNT, fusese înființată la nivel național, dar și prin transformarea grupurilor de afinitate în fundamentele unei mișcări de avangardă dedicate explicit instaurării comunismului libertar²⁷. *Tierra y Libertad* a devenit organul oficial al FAI. Prin înființarea unei organizații anarhiste cu scopul declarat

27. Folosesc deliberat cuvântul „avangardă” într-un mod provocator, în ciuda impopularității sale în multe cercuri libertare din zilele noastre, deoarece acest termen a fost des folosit în mișcarea anarhistă tradițională. Unele publicații anarhiste chiar l-au adoptat ca nume. Fără îndoială că un *obrero consciente* anarhist se considera o „persoană avansată”, parte a unei mici *avangarde* în societate. Într-o înțelegere inofensivă, folosirea acestui termen însemna că o asemenea persoană se bucura de o conștiință socială mai înaintată decât majoritatea muncitorilor și țăranilor mai puțin avansați, diferență care trebuia depășită prin educație. Într-o înțelegere mai puțin inofensivă, cuvântul era o justificare pentru elitism și manipulare, față de care anumiți lideri anarhiști nu erau mai imuni decât oponenții lor, socialiștii autoritari. Pe de altă parte, cuvântul „lider” era evitat și înlocuit de eufemismul „militant influent”, deși cei mai cunoscuți „militanți influenți” anarhiști erau cu siguranță lideri. Această autoamăgire nu era atât de neînsemnată pe cât pare, căci i-a împiedicat pe anarhiștii spanioli să rezolve serioasele

de a controla CNT, sau cel puțin de a asigura că acestea nu vor cădea în mâinile reformiștilor sau ale infiltrațiilor din nou-constituitul Partid Comunist Spaniol, anarho-sindicaliștii i-au atras practic pe anarho-comuniști în activități sindicaliste. În 1933, controlul FAI asupra CNT era aproape complet. Printr-o muncă sistematică de organizare, sindicatul a fost curățat de comuniști, în timp ce liderii săi reformiști fie au ieșit din organizație din proprie inițiativă, fie s-au camuflat defensiv, folosind o retorică revoluționară. Nu trebuie să ne facem iluzii că acest succes ar fi fost obținut printr-o respectare a amabilităților democratice, deși militantismul *faitas*-ilor îi atrăsese fără îndoială pe marea majoritate a muncitorilor din CNT. Cei mai cunoscuți militanți FAI — Durruti²⁸, frații Ascaso²⁹, Garcia Oliver³⁰ — includeau însă terorismul în repertoriul lor de acțiune

dificultăți apărute din cauza diferențelor reale de înțelegere dintre ei sau dintre ei și marea majoritate a *cenetistas* mai puțin înaintați (*n. a.*).

28. José Buenaventura Durruti Dumange (14 iulie 1896 – 20 noiembrie 1936), probabil cel mai cunoscut militant anarhist din perioada Războiului Civil. Alături de alți anarhiști, a pus bazele Los Justiceros sau Los Solidarios, grupuri insurecționale al căror scop era să combată forțele reacționare din Spania. A contribuit la formarea FAI, devenind treptat și un membru activ al CNT. La izbucnirea războiului s-a implicat în organizarea muncitorilor din Barcelona, care au reușit să-l împiedice pe generalul Goded să cucerească orașul. Ulterior a fost pus în fruntea uneia dintre coloanele anarhiste pornite către front pentru a lupta împotriva fasciștilor, cunoscută drept „Coloana Durruti”. Durruti a fost ucis în timpul luptelor de apărare a Madridului. Este înmormântat în cimitirul Montjuic din Barcelona (*n. n.*).

29. Bookchin se referă la Francisco, Alejandro și Domingo Ascaso Abadía, trei frați implicați în mișcarea muncitorească anarhistă de la începutul secolului XX. Aceștia au făcut parte din faimoasa grupare Los Solidarios, alături de Buenaventura Durruti, Juan Garcia Oliver și alții, grupare care a acționat în anii '20 și '30 în Spania, fiind implicată în atentatele împotriva arhiepiscopului Zaragozei, Juan Soldevilla y Romero, sau împotriva prim-ministrului spaniol, Eduardo Dato. Datorită acțiunilor lor militante, inspirate de ideea „propagandei prin fapte”, membrii grupului au fost mai mereu pe fugă, ajungând din Spania în America de Sud și chiar în Berlin. S-au întors în Spania la începutul războiului, în care au luptat și murit toți trei (*n. n.*).

30. Juan Garcia i Oliver (20 ianuarie 1901 - 13 iulie 1980), muncitor anarho-sindicalist, membru de vază al CNT și al grupului Los Solidarios. Acțiunile sale directe și spiritul organizatoric i-au adus popularitate și simpatie printre muncitori. A

directă. Forța armată era folosită în special în timpul „exproprierilor” și când se trata cu angajatorii recalcitranți, poliția sau spărgătorii de grevă. Cu siguranță că aceste *atentados* îi intimidau pe cei mai puțin influenți oponenți din CNT, deși „reformiștii” precum Pestaña și Peiró nu au ezitat să critice public FAI în cei mai duri termeni.

În ciuda influenței sale în interiorul CNT, această remarcabilă organizație anarhistă a rămas semiclandestină până în 1936, iar membrii săi probabil că nu fost mai mulți de 30.000. Structural, aproape că era o organizație libertară model. Grupurile de afinitate erau mici nuclee de prieteni intimi, care numărau în general în jur de o duzină de bărbați și femei. Oriunde existau câteva astfel de grupuri de afinitate, ele erau coordonate de o federație locală, întâlnindu-se, atunci când era posibil, în fiecare lună. La rândul ei, mișcarea națională era coordonată de un Comitet Peninsular, care în mod vădit exercita foarte puțină putere directă. Într-o manieră tipic bakuninistă, rolul său rămânea strict administrativ. La începutul anilor ‘30, grupurile de afinitate erau, de fapt, surprinzător de autonome și de multe ori dădeau dovadă de multă inițiativă. Intimitatea și apropierea existentă între *faistas*-ii din fiecare grup făcea ca mișcarea să fie dificil de infiltrat de către agenții de poliție, iar FAI a reușit să supraviețuiască celei mai dure represiuni cu surprinzător de puține pagube. Totuși, odată cu trecerea timpului, Comitetul Peninsular a început să câștige prestigiu. Comunicatele sale periodice cu privire la diversele evenimente sau chestiuni serveau de multe ori drept directive pentru întreaga mișcare. Deși nu era un organism autoritar, a ajuns în timp

fost implicat direct în luptele împotriva lui Franco, dar a ocupat și postul de ministru al justiției în cabinetul Largo Caballero. După înfrângerea Republicii s-a stabilit în Suedia, apoi în Venezuela, iar într-un final în Mexic, la fel ca mulți alți revoluționari anarhiști. Cu doi ani înainte de a muri și-a publicat autobiografia, *El eco de los pasos*, o lucrare importantă despre mișcarea anarhistă spaniolă din secolul XX (n. n.).

să funcționeze ca un comitet central ale cărui decizii, deși neobligatorii în cadrul organizației, erau mai mult decât simple sugestii. Într-adevăr, ar fi fost foarte dificil pentru Comitetul Peninsular să opereze prin ordine, pentru că *faista* de rând avea o personalitate puternică și și-ar fi exprimat imediat dezaprobarea față deciziile pe care el sau ea le-ar fi considerat de nedigerat. Însă FAI a devenit rapid un scop în sine, iar loialitatea față de organizație, în special atunci când era atacată sau când se confrunta cu dificultăți, avea tendința de a reduce la tăcere orice critică.

Este cât se poate de clar că FAI a contribuit enorm la creșterea conștiinței sociale în rândurile *ceneteista*. Mult mai mult decât orice alt factor, cu excepția patronilor recalcitranti, ea a transformat CNT într-o organizație sindicalistă revoluționară, dacă nu chiar într-una anarho-sindicalistă. FAI pune accentul pe devotamentul față de revoluție și comunismul libertar, câștigând astfel numeroși adepți în CNT (mai mulți în „anarhista” Zaragoza, decât în Barcelona, care era mai mult sindicalistă). Însă FAI nu a reușit să alunge din CNT toate elementele reformiste (prin lupta sa militantă pentru condiții economice mai bune, sindicatul atrăgea numeroși muncitori), așa că osificarea ierarhică a CNT a continuat.

În încercarea sa de a controla CNT, FAI a devenit, de fapt, o victimă a celor mai puțin avansate elemente din sindicat. Peirats a sesizat corect faptul că și CNT și-a lăsat amprenta asupra FAI. Așa cum reformiștii din sindicat erau înclinați să facă compromisuri cu burghezia și cu statul, la fel și FAI a fost nevoită să facă un compromis cu reformiștii pentru a-și putea păstra controlul asupra CNT. Printre cei mai tineri și neexperimentați *faistas* situația era uneori mult mai rea. Militantismul extravagant, care fetișiza acțiunea în detrimentul teoriei și cutezanța în

detrimentul cunoașterii, putea să ducă, în urma eșecurilor, la cel mai cinic oportunism.

Punând totul în balanță, CNT a reprezentat o arenă democratică remarcabilă pentru cea mai militantă clasă muncitoare din Europa. FAI i-a adăugat o influență libertară și acțiuni revoluționare în limitele oferite de sindicat. Până în 1936, ambele organizații dăduseră naștere unor structuri autentic libertare, atât cât poate fi de libertară o mișcare de clasă strict proletară. Fie și numai în virtutea retoricii lor — și, fără îndoială, prin convingerea și cutezanța acțiunilor întreprinse —, acestea au fixat așteptările membrilor lor în direcția unei revoluții care să aducă controlul muncitorilor asupra economiei și noi forme sindicaliste de administrare socială. Acest proces de educație și organizare de clasă, mai mult decât orice alt factor izolat, a dus la apariția colectivelor în Spania. Într-atât încât, în zonele în care CNT-FAI (căci cele două organizații au devenit în mod irevocabil unite după iulie 1936) exercitau cea mai mare influență, colectivele s-au dovedit a fi mult mai durabile, mai comuniste și au rezistat mai bine contrarevoluției staliniste decât alte regiuni din Spania republicană.

În plus, în zonele controlate de CNT-FAI, muncitorii și țăranii tindeau să aibă mai multă inițiativă în organizarea rezistenței populare față de rebeliunea militară. Nu Madridul dominat de socialiști a fost primul care a luat frâiele în mână, învingându-și garnizoana insurgentă, ci, dintre toate orașele mari ale Spaniei, doar Barcelona anarho-sindicalistă poate să revendice această distincție. Madridul s-a ridicat împotriva garnizoanei Montana abia după ce camioanele cu megafoane au transmis știrea că armata fusese înfrântă pe străzile și în piețele din Barcelona. Chiar și în Madrid, cea mai mare inițiativă a avut-o, se pare, organizația locală CNT, care se bucura de loialitatea muncitorilor constructori din oraș, militanți și ei.

De fapt, CNT-FAI a dezvăluit toate posibilitățile deschise de o clasă muncitoare militantă și foarte bine organizată — un proletariat „clasic”, dacă vreți, ale cărui interese economice de bază au fost în mod repetat ignorate de către o burghezie intransigentă și mioapă. Din astfel de lupte „ireconciliabile” și-au creat anarho-sindicalismul și marxismul revoluționar întregul arsenal tactic și teoretic.

Însă CNT-FAI a arătat și limitele unei astfel de lupte clasice și este corect să spunem că Revoluția Spaniolă a marcat sfârșitul unui veac de așa-zise „revoluții proletare”, început cu revolta muncitorilor din Paris din iunie 1848. Această eră e acum istorie, iar eu sunt de părere că nu se va mai repeta. A fost marcată de lupte aspre, de multe ori lipsite de compromisuri, între proletariat și burghezie; o eră în care clasa muncitoare a fost exclusă de la „partea” care i se cuvenea din viața economică și în care practic i s-a interzis să-și făurească propriile instituții pentru a se proteja. Capitalismul industrial era un fenomen relativ nou în Spania, încă insuficient de înstărit încât să poată tempera agitația clasei muncitoare și nici foarte sigur de rolul său în viața politică, totuși afirmându-și răspicat dreptul necondiționat de a exploata „mâna de lucru”. Însă acest nou fenomen începea deja să-și găsească calea, dacă nu spre tradiționalele forme politice liberale europene, atunci spre cele autoritare, care i-ar fi putut oferi spațiul necesar pentru a se dezvolta.

Criza economică a anilor ‘30 (pe care radicalii din toată lumea o credeau a fi „criza finală” a capitalismului), coroborată cu politicile mioape ale liberalilor spanioli și ale claselor conducătoare, au transformat lupta de clasă din Spania într-un război de clasă exploziv. Politicile de reformă agrară de la începutul anilor ‘30 s-au dovedit a fi o farsă. Liberalii erau mai degrabă preocupați să atragă biserica de partea lor, decât să se gestioneze problemele economice de lungă sau scurtă durată din peninsula. Socialiștii, care li s-au alăturat liberalilor

la guvernare, erau mai interesați de promovarea și creșterea UGT în detrimentul CNT, decât de îmbunătățirea condițiilor materiale ale întregii clase muncitoare. CNT, puternic influențată de volatilitatea *faistas*, a căror educație radicală fusese făcută în timpul luptelor armate (*pistolero*) de la începutul anilor '20, a izbucnit în mai multe insurecții — revolte pe care liderii le știau probabil ca fiind inutile, dar care erau menite să stimuleze spiritul revoluționar al clasei muncitoare. Aceste eșecuri inițiale ale tuturor elementelor politice din Spania republicană de a înfăptui reforme nu au lăsat nicio altă cale decât revoluția și războiul civil. Cu excepția celor mai dedicați anarhiști, a fost un conflict pe care nimeni nu și l-a dorit cu adevărat. Între 1931, când monarhia a fost răsturnată, și 1936, când generalii s-au răzvrătit, toată lumea se îndrepta cu ochii închiși spre ultima mare revoluție proletară; probabil cea mai mare, în termenii programului său social de scurtă durată și având în vedere inițiativa arătată de cei oprimați. Epoca pare să-și fi adunat toate energiile, tradițiile și visele pentru această ultimă mare confruntare, pentru ca mai apoi să dispară.

Nu trebuie să ne surprindă că cele mai comuniste colective ale Revoluției Spaniole nu au apărut în mediul urban, ci la țară, printre sătenii încă influențați de tradițiile colectiviste arhaice și care erau mai puțin legați de economia de piață decât „verișorii” lor de la oraș. Valorile ascetice care au influențat atât de mult colectivele comuniste reflectau de multe ori sărăcia extremă din zonele în care acestea au prins rădăcini. În aceste cazuri, cooperarea și ajutorul reciproc erau precondiții pentru supraviețuirea comunității. În alte părți, în zonele mai aride ale Spaniei, nevoia de a împărți apa și de a menține sistemele de irigație era un argument în plus pentru cultivarea în comun a pământului. Aici colectivizarea era o necesitate tehnologică, în care

nici măcar republica nu a îndrăznit să se amestece. Importanța acestor colective rurale nu provine numai din faptul că multe dintre ele practicau comunismul, ci din faptul că funcționau atât de eficient în cadrul unui sistem de autogestiuune populară. Acest lucru contrazice concepția împărtășită de mulți marxiști autoritari că viața economică trebuie să fie strict „planificată” de puterea centralizată a statului, dar și odiosul neadevăr că o colectivizare populară, diferită de naționalizarea etatistă, ar pune în competiție întreprinderile colectivizate pentru profit și resurse.

În orașe, însă, colectivizarea fabricilor, sistemelor de comunicație și a transporturilor a luat o formă diferită. Într-o primă fază, aproape întreaga economie din zonele controlate de CNT-FAI a fost preluată de comitetele de muncitori, vag coordonate de comitetele sindicale superioare. Odată cu trecerea timpului, acest sistem a devenit tot mai strict. Comitetele sindicale superioare au început să stânjenească inițiativele celor de la bază, deși deciziile lor trebuiau ratificate tot de muncitorii din fabricile respective. Efectul acestui proces a fost centralizarea economiei din zonele CNT-FAI în mâinile sindicatului. Felul în care acest proces s-a desfășurat a variat mult de la industrie la industrie și de la regiune la regiune. În același timp, cu cunoștințele limitate de care dispunem, generalizările sunt foarte dificil de formulat. Prin intrarea CNT-FAI în guvernul catalan în 1936, procesul de centralizare a continuat, iar unitățile controlate de sindicat au ajuns să fie strâns legate de stat. Până la începutul anului 1938, birocrăția politică se substituise deja în mare parte autorității comitetelor muncitorești în toate orașele „republicane”. Deși controlul muncitoresc exista în teorie, acesta dispăruse în realitate.

Dacă la baza colectivelor rurale se găsea comuna, comitetul forma baza colectivelor industriale. Într-adevăr, în afară de comunele

rurale, sistemul comitetelor predomina acolo unde puterea statului dispăruse — în sate și orașe, dar și în fabrici și cartierele urbane. „Totul fusese organizat în toiu conflictului, pentru a canaliza reacția populară la lovitura militară de stat,” remarcau Pierre Broué și Emile Témime³¹:

Comitete au fost stabilite în numeroase situații. În sate, fabrici și la locurile de muncă, uneori au fost alese în grabă, în urma unor adunări generale. La toate aceste evenimente, s-a avut grijă ca toate partidele și sindicatele să fie reprezentate, chiar dacă unele nu existau înainte a Revoluției, deoarece comitetele reprezentau în același timp și muncitorii, dar și suma organizațiilor lor. În mai multe locuri s-a ajuns la înțelegeri între aleși cu privire la cine urma să reprezinte un sindicat sau altul, cine urma să fie „republicanul”, cine „socialistul”. Deseori în orașe cele mai active elemente se numeau în comitete cu de la sine putere. Uneori electorii erau cei care-i alegeau pe membrii comitetelor fiecărei organizații, însă de cele mai multe ori comitetul era ales fie prin voturile permise în propria organizație, fie era pur și simplu numit de către comitetele locale ale partidelor și sindicatelor.

Cei aproape 40 de ani care ne despart de Revoluția Spaniolă³² au produs schimbări radicale în Occident și America, schimbări vizibile și în actuala dezvoltare socială a Spaniei. Proletariatul clasic, care a luptat cu atâta disperare pentru condiții minime de viață, este înlocuit de muncitori mult mai înstăriți, a căror principală problemă nu e supraviețuirea materială și locul de muncă, ci un mod de viață mai uman și o muncă care să aibă mai mult sens. Se schimbă, de asemenea, și compoziția socială a forței de muncă, din ce în ce mai mult către servicii, comerț și profesii vocaționale,

31. Vezi Pierre Broué și Emile Témime, *Revolution and the Civil War in Spain*, MIT Press, (1972) (n. n.).

32. Textul de față a apărut inițial în 1974 (n. n.).

care înlocuiesc masa de muncitori din industria producătoare. Spania, la fel ca restul Occidentului, nu mai este predominant o țară agrară; marea majoritate a populației sale locuiește în metropole și orașe, nu în satele relativ izolate care au ținut în viață colectivismul rural. Într-o vizită făcută la sfârșitul anilor '60 în Barcelona muncitorească, mi s-a părut că văd foarte multe serviete în stil american, folosite pentru a duce prânzul.

Aceste schimbări de scopuri și de trăsături ale claselor neburgheze din societatea capitalistă sunt rezultatul revoluției industriale de după cel de-al Doilea Război Mondial și al relativei afluențe — sau al perspectivei acesteia — care a pus sub semnul întrebării toate valorile legate de lipsurile materiale. Toate acestea au creat o tensiune istorică între iraționalitatea vieții din prezent și promisiunea utopică a unei societăți emancipate. Tinerii muncitori de la sfârșitul anilor '60 și începutul anilor '70 au tendința să adopte valorile tinerei clase de mijloc relativ înstărite: nu mai internalizează etica muncii, moravurile puritane, obediența ierarhică și siguranța materială, ci își dedică mai degrabă timpul dezvoltării personale, emancipării sexuale (în cel mai larg sens al cuvântului), muncii care stimulează sau e creativă, în locul trudei oarbe, având în același timp un dispreț aproape libidinal pentru autoritate. Mai interesant este că în Spania, studenții universitari privilegiați, care jucaseră un rol reacționar în anii '30, au ajuns să fie, în anii '60 și '70, printre cele mai radicale elemente din societate. Alături de tinerii muncitori și de intelectualii din toate domeniile, ei încep, în diferite grade, să accepte obiectivele personaliste și utopice, făcând ca puritanismul și supra-instituționalizatului anarho-sindicalism al CNT-FAI să pară anacronic.

Limitele mișcării sindicale, chiar și în forma sa anarho-sindicalistă, au devenit cât se poate de clare. A considera că uniunile sindicale (fie ele revoluționare sau nu) au un potențial revoluționar inerent înseamnă a crede că interesele muncitorilor și ale capitaliștilor — *văzute doar ca*

niște clase — sunt intrinsec incompatibile. Acest lucru este evident neadevărat dacă vrem să înțelegem cât de mult poate sistemul să transforme sau chiar să recreeze muncitorul după calapodul unei culturi și raționalități industriale represive. Începând de la familie, prin școală, instituții religioase și mass-media, și până la fabrici iar, în final, la uniuni sindicale și partide „revoluționare”, societatea capitalistă încearcă să răspândească obediența, ierarhia, etica muncii și disciplina autoritară la locul de muncă; și o face, e adevărat, inclusiv în cadrul multor mișcări de „emancipare”.

Fabrica și organizarea de clasă care-i corespunde au jucat cel mai important rol în promovarea unei docilități bine reglementate, aproape inconștiente, printre muncitorii în toată firea; o docilitate care se manifestă nu doar printr-o pasivitate lipsită de caracter, ci printr-un devotament pragmatic față de organizațiile ierarhice și liderii autoritari. Muncitorii pot fi foarte militanți și pot dovedi trăsături de caracter puternice în cele mai dificile situații sociale, dar astfel de trăsături pot fi la fel de bine și de repede puse în slujba unei birocrații muncitorești reformiste, ori în slujba unei mișcări libertare revoluționare. Muncitorii trebuie să se desprindă din strânsoarea culturii burgheze asupra conștiințelor lor — mai exact din cea a fabricii, locul esențial al existenței lor ca *clasă* — înainte să poată înainta spre acea formă supremă a acțiunii directe numită „revoluție”, iar mai apoi să edifice o societate pe care o vor controla *direct*, în atelierele și comunitățile lor.

Acest lucru înseamnă că muncitorii trebuie să se perceapă ca ființe umane, nu ca ființe de clasă; ca personalități creatoare, nu ca „proletari”; ca persoane care se auto-afirmă, nu ca „mase”. Iar destinul unei societăți emancipate trebuie să fie comuna liberă, nu o confederație a fabricilor, oricât ar fi ea de auto-gestionată; deoarece o astfel de confederație ia o parte din societate — componenta sa economică — și

o reifică drept societatea în întregul ei. Într-adevăr, până și această componentă economică trebuie umanizată prin introducerea „afinității prieteniei” în procesul de lucru, prin diminuarea rolului muncii oneroase în viețile producătorilor, printr-o „transvaluare a valorilor” (pentru a-l cita pe Nietzsche), așa cum sunt ele aplicate producției și consumului, dar și vieții personale și sociale.

Chiar dacă anumite aspecte ale revoluției libertare din Spania și-au pierdut relevanța, conceptele anarhiste care pot să înglobeze și să exprime întru totul o „mentalitate post-penurie” sunt azi mult mai relevante decât ideologiile autoritare ale anilor ‘30, în ciuda tendinței acestor ideologii de a umple vidul lăsat de absența unor alternative și organizații libertare semnificative. Asemenea concepte anarhiste nu se mai pot baza, în termeni practici, pe tradiția colectivistă de la sate; aceste tradiții au dispărut aproape complet, deși memoria vechilor tradiții colectiviste poate că există încă printre tinerii spanioli, la fel cum tinerii americani au revenit la tradițiile tribale ale amerindienilor pentru inspirație culturală. Odată cu declinul familiei nucleare și ca reacție la atomizarea urbană, comuna a câștigat peste tot o nouă relevanță, atât pentru cei tineri, cât și pentru cei mai în vârstă — un mod de viață în comun, întemeiat pe întrajutorare și afinități *elective*, nu pe legături de sânge. Expansiunea urbanizării scoate la iveală mai mult decât oricând nevoia unor alternative descentralizate la megalopolisuri, iar gigantismul orașului, nevoia dimensiunii umane. Această grotescă birocratizare a vieții care, în cuvintele lui Camus, ne transformă pe toți în funcționari, a dat o nouă valoare instituțiilor non-autoritare și acțiunii directe. Treptat, în ciuda impedimentelor vremurilor noastre, se făurește un sine nou. Poate fi un sine libertar, care să intervină direct în transformarea și administrarea societății; un sine capabil de auto-disciplină, activitate individuală și autogestiune, atât de cruciale pentru

dezvoltarea unei societăți cu adevărat libere. În acest caz, valorile atât de prețuite de anarho-comunismul tradițional se află în continuitate directă cu o formă de anarho-comunism contemporan, care dă coerență și conștiință impulsurilor intuitive ale acestei noi sensibilități.

Însă, pentru a atinge aceste obiective, anarho-comunismul contemporan nu poate rămâne doar o tendință sau o simplă dispoziție, plutind prin aer ca o ambianță culturală, ci trebuie organizat — chiar *bine* organizat — pentru a putea formula și răspândi această nouă sensibilitate. Trebuie să aibă o teorie coerentă și o literatură bogată; trebuie să fie capabil să combată mișcările autoritare care încearcă să denatureze aceste impulsuri libertare intuitive și să canalizeze revolta socială spre moduri de organizare socială ierarhică. Din acest punct de vedere, anarhismul spaniol este foarte relevant în prezent, iar Revoluția Spaniolă încă ne oferă multe învățăminte valoroase din trecut în ceea ce privește autogestiunea.

Pentru a ne ocupa de aceste probleme, aș putea începe prin a spune că sunt foarte puține lucruri de criticat la formele structurale pe care CNT și FAI au încercat să le stabilească. CNT și-a organizat aproape de la început structurile locale ca sindicate de fabrică, nu ca uniuni profesionale, iar federațiile naționale profesionale (acele *Uniones de oficio*, sau „internaționale”, așa cum obișnuiam să le spunem), care au apărut în interiorul AIM, au fost părăsite în favoarea federațiilor locale (*Federaciones locales*). Această structură situa fabrica în comunitate — acolo unde și trebuie să fie dacă noțiunea de „comună” e să aibă vreo consistență —, iar nu în cadrul unei rețele industriale ușor manipulabile, care ar fi cedat lesne naționalizării etatiste. *Centros obreros*, federațiile locale, atenta mandatare a delegaților la congrese, eliminarea oficialilor plătiți, înființarea unor federații regionale, comitetele regionale, chiar și Comitetul Național, toate ar fi corespuns

principiilor libertare, dacă aceste instituții s-ar fi ridicat la înălțimea așteptărilor. Structura CNT a eșuat cel mai serios în convocarea adunărilor muncitorești la nivel local și, în același timp, a conferințelor la nivel național și regional, pentru reevaluarea constantă a politicilor CNT și pentru a împiedica acapararea puterii de comitetele superioare. Căci, oricât de dese ar fi fost adunările — comitete, subcomitete și adunările comitetelor regionale și naționale —, comunicarea periodică și strânsă dintre muncitori și „militanții influenți” avea tendința de a se întrerupe.

S-a creat confuzie și în chestiunea crucială a spațiului unde trebuiau luate deciziile care țineau de politică. Adevăratul loc pentru acest proces ar fi trebuit să fie adunările de la locul de muncă și congresele obișnuite; sau, atunci când situația cerea decizii rapide, conferințele cu delegați clar mandatați și revocabili, aleși în mod special pentru această ocazie. Singura responsabilitate a comitetelor regionale și naționale ar fi trebuit să fie cea administrativă: cu alte cuvinte, coordonarea și punerea în practică a deciziilor și politicilor formulate și adoptate în adunările membrilor, în congresele ori la conferințele cu delegați.

Cu toate acestea, structura CNT ca uniune sindicală și cea a FAI ca federație anarhistă erau din multe puncte de vedere admirabile. Desigur, principala mea critică în paginile anterioare nu s-a referit la structurile CNT sau FAI ca atare, ci la îndepărtarea treptată a CNT și FAI de ele. E mai important, poate, faptul că am încercat să explic limitele sociale ale acelei perioade — incluzând aici mitul clasic al proletariatului — care au viciat împlinirea acestor forme structurale.

Un alt aspect care a reprezentat o problemă crucială pentru FAI — și care este și în prezent o sursă de confuzie pentru anarhiști —, a fost problema „militanților influenți”, acei indivizi informați și experimentați, mai „puternici”, mai înzestrați oratoric și având tendința de a formula politicile organizației la toate nivelele.

Niciodată nu vom putea înlătura faptul că ființele umane posedă grade diferite de înțelegere și conștiință. Perioada prelungită de dependență din copilărie, faptul că suntem produsul unei culturi dobândite și că experiența tinde să confere cunoaștere persoanei mai în vârstă, ar duce la astfel de diferențe chiar și în cea mai emancipată dintre societăți. În societățile ierarhizate, dependența celor mai puțin informați de cei mai bine informați este de multe ori un mijloc de manipulare și putere. Persoanele mai în vârstă, experimentate, cum sunt părinții, au acest privilegiu la dispoziția lor, iar odată cu el și o alternativă: să-și folosească cunoașterea, experiența și posibilitățile oratorice ca mijloace pentru a domina și a stârni adulația sau cu scopul de a împărtăși cu afecțiune cunoașterea și experiența, de a egaliza relația dintre învățător și învățacel, dându-i mereu celui mai puțin experimentat și informat libertatea de a lua propriile decizii.

Hegel face o paralelă sclipitoare între Socrate și Iisus: primul era un învățător care căuta să stârnească dorința de cunoaștere în oricine era pregătit să discute; al doilea, un profet propovăduind discipolilor care-l adorau. După cum atrage atenția Hegel, diferența nu se rezuma doar la caracterele celor doi oameni, ci la natura „adeptilor” lor. Prietenii lui Socrate erau crescuți într-o tradiție socială care „le dezvolta capacitățile în multe direcții. Ei internalizaseră spiritul democratic care dă individului un grad mai mare de autonomie și care-i face oricărui om cu capul cât de cât pe umeri insuportabilă dependența totală și absolută de o singură persoană... L-au iubit pe Socrate pentru virtutea și filozofia sa, nu i-au apreciat virtutea și filozofia pentru că erau ale sale”. Adepții lui Iisus, pe de altă parte, erau niște acoliți supuși: „Deoarece nu posedau o mare energie spirituală proprie, aceștia erau convinși de învățăturile lui Iisus în principal prin prisma prieteniei care-i unea, dar și a dependenței de el. Nu au ajuns

la adevăr și libertate prin propriile forțe. Doar printr-un laborios proces de învățare au reușit ei să acumuleze o vagă înțelegere a acestora și a câtorva formulări. Ambiția lor era de a înțelege și de a păstra fidel această doctrină și de a o transmite la fel de fidel altora, fără completări, fără a permite variații ale detaliilor, lucrând asupra doctrinei ei înșiși pentru asta”.

FAI — în ilegalitate din propria alegere, folosind câteodată tactici teroriste, agresive și „macho” — a dat naștere, în interiorul grupurilor de afinitate, unor profunde relații personale. Tristețea lui Durruti la aflarea veștii că Francisco Ascaso murise ne dezvăluie o dragoste veritabilă, nu doar o prietenie izvorâtă din legăturile de colaborare în sânul organizației. Dar în FAI atât prietenia, cât și iubirea se întemeiau pe o asociere solicitantă, una care presupunea implicit și conformarea la standardele „eroice” stabilite de cei mai „curajoși” militanți din grup. Era puțin probabil ca astfel de relații să se rupă din cauza unor divergențe doctrinare sau pentru „simple” puncte teoretice. Într-un final, aceste relații au creat conducători și conduși; mai rău, conducătorii tindeau să-i trateze de sus pe conduși și, într-un final, ajungeau să-i manipuleze.

Pentru a evita această involuție, o organizație anarhistă trebuie să fie conștientă de faptul că acest proces este posibil și că trebuie vigilență pentru a nu-l lăsa să se manifeste. Pentru a fi eficientă, vigilența trebuie în cele din urmă să se exprime în termeni pozitivi; ea nu poate exista alături de adulara violenței, de curajul competitiv și de agresivitatea oarbă, ca să nu vorbim de o la fel de oarbă adorare a activismului și a „caracterelor puternice”. Organizația trebuie să înțeleagă că diferențele de experiență și înțelegere *chiar* există printre membrii săi și să gestioneze aceste diferențe cu prudență, nu să le mascheze în spatele unor eufemisme ca „militanții influenți”. Atât cel care învață, cât și

Învățătorul trebuie în primul rând să se întrebe dacă nu cumva practică dominația și manipularea, iar apoi trebuie să nu nege că are loc un proces sistematic de învățare. Mai mult, toată lumea trebuie să fie conștientă că acest proces educațional este inevitabil într-o mișcare, dacă se vrea ca relațiile să fie egalizate la un moment dat prin împărtășirea cunoașterii și a roadelor experienței. În mare, concluziile la care putem ajunge despre natura acestor procese sunt aproape intuitiv determinabile prin tiparele comportamentale care se dezvoltă între tovarăși. În fond, în condiții de libertate, interacțiunile sociale, prietenia și iubirea ar fi de tipul „dăruirii libere” pe care Jacob Bachofen³³ o pune pe seama societății „matriarhale”, iar nu de tipul critic-solicitant, asociat patriarhatului. În acest caz, grupul de afinitate și comuna ar putea realiza cea mai avansată și libertară exprimare a umanității lor. Chiar și numai strădania, alături de frații și surorile tale, pentru a atinge un asemenea țel ar reprezenta deja o diferență calitativă față de alte mișcări și ar oferi cea mai bună garanție pentru păstrarea neabătută a principiilor libertare.

Epoca noastră, în care accentul se pune pe dezvoltarea sinelui individual, dar și pe auto-guvernarea socială, se află într-o poziție foarte avantajoasă pentru a putea evalua autenticitatea relațiilor și organizării libertare. Un război civil american sau european, precum cel care a pustiit Spania în anii '30, nu mai poate fi imaginat într-o epocă în care armele nucleare, avioanele supersonice, agenții chimici sau puterea de foc terifiantă pot fi folosite împotriva revoluționarilor. Instituțiile capitaliste trebuie secătuite printr-un proces molecular și istoric de părăsire și neloyalitate, până la punctul în care orice mișcare populară

33. Vezi Johann Jakob Bachofen, *Das Mutterrecht: eine Untersuchung über die Gynaiokratie der alten Welt nach ihrer religiösen und rechtlichen Natur*, Stuttgart, Verlag von Kraiss und Hoffmann, 1861 (n. n.).

majoritară le-ar putea împinge către colaps, în lipsa susținerii și a autorității morale. Dar tipul de evoluție pe care l-ar aduce o asemenea schimbare — fie că se va produce conștient sau nu, fie că va avea o finalitate autoritară sau una bazată pe autogestiune — va depinde foarte mult de posibilitatea ca o mișcare libertară conștientă și bine organizată să apară.

II. DUPĂ CINCIZECI DE ANI: RĂZBOIUL CIVIL DIN SPANIA

Între mit și realitate există o zonă instabilă de trecere care, ocazional, surprinde adevărul fiecăruia. Spania, cuprinsă acum 50 de ani de o revoluție istorică, a fost tocmai o asemenea ocazie — un moment rar în care cele mai generoase, aproape mitice, vise ale libertății păreau că au devenit dintr-odată realitate pentru milioane de muncitori, țărani și intelectuali spanioli. Pentru un scurt moment, lumea și-a ținut respirația, cum s-ar zice, în timp ce stindardele roșii ale socialismului revoluționar și stindardele roșii-negre ale anarho-sindicalismului fluturau deasupra majorității orașelor și a mii de sate din Spania.

Împreună cu colectivizarea extinsă și spontană a fabricilor, ogoarelor și chiar a hotelurilor și restaurantelor, clasele oprimite din Spania au revendicat istoria cu o forță și o pasiune fără precedent, dând în mod uimitor viață în multe din regiunile peninsulei visului multiseclar al unei societăți libere. Războiul Civil spaniol din 1936-1939 a fost, inițial, ultima dintre revoluțiile clasice ale muncitorilor și țăranilor din Europa. Să fie clar: nu a fost o „revoltă” de scurtă durată, un „război de gherilă” controlat de cadre politice sau un simplu conflict civil între

regiuni pentru supremație națională. Și, ca atâtea forme de viață care-și fac pentru ultima dată apariția înainte de a dispărea pentru totdeauna, a fost cea mai îndrăzneță și provocatoare dintre toate mișcările populare ale marii ere revoluționare, care se întindea de la Anglia cromwelliană, la sfârșitul anilor 1640, până la revoltele muncitorești din Viena și Asturia de la începutul anilor 1930.

Nu este un mit, ci o minciună sfruntată (sau pervertirea idioată a istoriei de către făuritorii ei din universități) prezentarea Războiului Civil din Spania drept un simplu preludiv al celui de-al Doilea Război Mondial, un așa-zis conflict între „democrație și fascism”. Nici măcar al Doilea Război Mondial nu merită onoarea unei asemenea caracterizări ideologice. Spania nu a fost cuprinsă doar de un război civil, ci de frământările unei profunde revoluții sociale. Nici revoluția nu a fost o consecință a luptei Spaniei pentru modernizare, precum alte așa-zise revoluții din ultimii ani. Spania a fost mai degrabă una din rarele țări în care problemele modernizării au inspirat o revoluție socială *autentică*, în locul reacțiunii sau adaptării la dezvoltarea socială și economică a Europei de Vest și de Est. Această imagine de „lumea a treia” a Războiului Civil din Spania și, mai ales, alternativele extraordinare la capitalism și la socialismul autoritar pe care le-a oferit, fac ca această revoluție să fie atât de stăruitor de relevantă pentru mișcările de emancipare din zilele noastre. În procesul de modernizare a țării, clasa muncitoare și țărănimea spaniolă au preluat la propriu o mare parte din economie, reușind s-o gestioneze prin intermediul colectivelor, cooperativelor și rețelelor sindicale. Milițiile conduse democratic, lipsite de orice diferențe de rang, și organizate printr-un proces decizional comun, care-i implica atât pe soldați, cât și pe „comandanți” lor aleși, s-au mobilizat repede pentru a ajunge pe fronturile militare.

Să oprești „Armata africană” a lui Franco, alcătuită din legionari străini și mercenari mauri — probabil cele mai însetate de sânge și

cu siguranță unele dintre cele mai profesioniste contingente aflate la dispoziția oricărei națiuni europene din acea perioadă —, deopotrivă cu Gărzile Civile bine antrenate și forțele auxiliare polițienești, ar fi fost aproape un miracol dacă acestea și-ar fi stabilit o bază de operațiuni puternică în Spania continentală. Că milițiile de bărbați și femei formate în grabă, neantrenate și aproape deloc echipate, au încetinit avansarea trupelor lui Franco asupra Madridului timp de patru luni, oprindu-le la periferia capitalei, este o realizare rareori recunoscută cum se cuvine de cei care au scris despre Războiului Civil în ultima jumătate de secol.

În spatele liniilor „republicane”, puterea era practic în mâinile uniunilor sindicale și a organizațiilor lor politice: Uniunea Generală a Muncitorilor (UGT), cu ai săi un milion de muncitori, federațiile sindicale ale Partidului Socialist Muncitoresc (PSOE) și Confederația Națională a Muncitorilor (CNT), la fel de mare și puternic influențată de semi-clandestina Federație Anarhistă Iberică (FAI). În plus, o altă organizație de stânga, Partidul Muncitoresc de Unificare Marxistă (POUM), ai cărui membri și lideri mai radicali se revendicau la început de la tradiția troțkistă, era a treia forță politică, față de mult mai influenții socialiști și anarhiști. În Catalonia, POUM avea de departe mai mulți membri decât partidele socialist și comunist, care s-au unit și au format Partidul Unificat Socialist din Catalonia (PSUC), controlat în mare parte de comuniști. La începutul revoluției, Partidul Comunist (PCE) era nesemnificativ în ceea ce privește numărul de membri și influența exercitată, fiind mult în urma celor trei mari organizații de stânga și a sindicatelor lor.

Valul de colectivizări care a cuprins Spania în vara și toamna lui 1936 a fost descris într-un documentar realizat recent de BBC Granada, drept „cel mai mare experiment de autogestiune muncitorească din

Europa de Vest”, o revoluție mult mai îndrăzneță decât cea din Rusia anilor 1917-1921, dar și decât cele de dinainte și de după aceasta³⁴. În zonele industriale anarhiste precum Catalonia, aproximativ 75% din economie se afla sub control muncitoresc, la fel și în zonele rurale ca Aragonul. Acest procent scădea în zonele în care UGT împărțea puterea cu CNT sau unde domina: 50% în Valencia împărțită între anarhiști și socialiști, și 30% în Madridul socialist și liberal. În zonele mai serios anarhiste, în special în cazul colectivelor agrare, banii au fost eliminați, mijloacele necesare vieții fiind distribuite strict după nevoi, iar nu după muncă, conform principiilor clasice ale unei societăți comunist-libertare. După cum arată și documentarul BBC Granada, „vechiul vis al unei societăți colective, fără profit sau proprietate, s-a transformat în realitate în satele din Aragon... Toate mijloacele de producție erau deținute de comunitate, gestionate de către muncitori”.

Aparatul administrativ din Spania „republicană” aparținea aproape în totalitate sindicatelor și organizațiilor lor politice. Poliția din multe orașe a fost înlocuită cu patrulile muncitorești înarmate. S-au format unități de miliții peste tot — în fabrici, la ferme, în centrele comunitare socialiste și anarhiste, dar și în casele sindicatelor —, miliții din care inițial făceau parte atât bărbați, cât și femei. O rețea extinsă de comitete revoluționare coordona aprovizionarea orașelor, tranzacțiile economice și înfăptuirea justiției, deci efectiv aproape fiecare componentă a vieții, de la producție la cultură, făcând astfel din întreaga societate spaniolă „republicană” un întreg coerent și bine organizat. Această apropiere fără precedent a societății de către segmentele cele mai asuprite — incluzând femeile, care s-au eliberat de

34. *The Spanish Civil War* (Partea a cincea: „Inside the Revolution”), un documentar în șase părți produs de BBC Granada Ltd. Această serie este de departe cea mai bună prezentare vizuală a Războiului Civil Spaniol pe care am văzut-o și conține numeroase istorii orale. Este o sursă importantă referitoare la acest subiect (*n. a.*).

constrângerile unei societăți profund catolice și tradiționaliste, fie că vorbim de interzicerea avortului și a divorțului sau de rolurile degradante pe care le aveau în cadrul economiei — a fost opera țăranimii și muncitorimii spaniole. A fost o mișcare pornită de la firul ierbii, care a luat prin surprindere chiar și organizațiile revoluționare, inclusiv CNT-FAI. „În mod grăitor, nicio organizație de stânga nu a chemat la ocuparea fabricilor, a locurilor de muncă sau a pământurilor”, observa Ronald Fraser într-una dintre cele mai recente relatări dedicate mișcării populare.

Desigur, liderii CNT din Barcelona, epicentrul anarho-sindicalismului urban, au mers și mai departe. Respingând oferta președintelui Companys (liderul guvernului catalan) de venire la putere, CNT a decis că revoluția libertară trebuie să fie lăsată deoparte, pentru a colabora cu forțele Frontului Popular împotriva inamicului comun. Revoluția, care a transformat Barcelona în doar câteva zile într-un oraș aproape complet condus de clasa muncitoare, a izbucnit inițial de la micile sindicate din CNT, impulsionate de cei mai avansați militanți. Pe măsură ce exemplul lor se răspândea, nu numai marile întreprinderi, ci și micile ateliere și afaceri erau ocupate³⁵.

Îl citez pe Fraser pentru a evidenția remarcabila influență pe care au avut-o educația și discuția, dar și examinarea critică a experienței în dezvoltarea multor segmente ale clasei muncitoare și țăranimii spaniole. A numi aceste segmente ale societății, în mare parte influențate de ideile anarhiste, niște „rebeli primitivi”, cum au făcut-o comuniștii ca Eric Hobsbawn, e mai mult decât o prejudecată. Ea înseamnă aplicarea ideologiei în mod mecanic asupra curgerii istoriei, organizând-o în „stadii” de dezvoltare, aflate într-o completă contradicție cu viața

35. Ronald Fraser, „The Popular Experience of War and Revolution”, în *Revolution and War in Spain, 1931-1939*, Paul Preston (ed.), London & New York, 1983, pp. 226-27. Această carte este o altă sursă valoroasă (n. a.).

reală, și fixând-o în categorii existente doar în mintea istoricului. Cum Spania era, așa cum ni s-a spus, o țară predominant agrară, de fapt cu o structură socială „feudală”, proletariatul ei ar fi trebuit să fie „subdezvoltat”, iar țăranimea prinsă în febra unor așteptări „milenariste”. Aceste trăsături „primitive” ale dezvoltării Spaniei explică, sau așa ni se spune, cei peste un milion de membri ai CNT-ului anarho-sindicalist, dintr-o populație de douăzeci și patru de milioane. Ni se mai spune că burghezia spaniolă a fost copilul vitreg și timorat al marilor latifundiari (*grandee*) ai țării, al clericilor și al corpului ofițeresc supradimensionat. Spania avea nevoie de o revoluție „burghezo-democratică”, similară cu cea franceză și americană, ca „precondiție istorică” pentru cea „socialistă”. Această „teorie a stadiilor”, cu a sa salată de „precondiții”, a fost invocată de Internaționala Comunistă foarte eficient în anii ‘30 împotriva realității unei autentice revoluții a muncitorilor și țăranilor. Atunci când nu a putut fi cu totul ascunsă de lumea de afară, revoluția a fost denunțată de comuniști ca „prematură” pentru „echilibrul istoric”, hotărât undeva în comisariatul pentru relații externe al Rusiei staliniste, și atacată cu atâta îndârjire de PCE, încât aproape că a dus Spania „republicană” în pragul unui război civil în cadrul războiului civil.

Relatări mai recente despre Spania și despre revoluția din 1936 ne oferă o imagine a societății de atunci foarte diferită de portretul făcut de comuniști, de aliații lor liberali sau chiar de către observatori bine intenționați precum Gerald Brenan sau Franz Borkenau. În ciuda reprezentărilor sale externe, Spania nu era o țară eminentemente agrară și „feudală”, așa cum ni se spunea acum două generații. De la începutul secolului și până la instaurarea celei de-a doua republici, în 1931, Spania a trecut printr-o enormă creștere economică, care a dus la schimbări majore în sectorul agrar și non-agrar. Din 1910 până în 1930

numărul țăranilor scăzuse de la 66% la 45.5% din populația activă, în timp ce numărul muncitorilor industriali crescuse de la 15.8% la 26.5%, iar al celor din servicii de la 18.1% la 27.9%. Raportat la totalul populației, țăranimea reprezenta acum o minoritate, nu tradiționala majoritate. O mare parte din „țăranime” deținea pământ, în special în zonele care susțineau extrem de conservatorul „Front Național”, împotriva coaliției liberal-socialist-comuniste, cunoscută sub denumirea de „Frontul Popular”. Mai mult, cu excepția partidelor centriste, Frontul Popular — al cărui scor electoral din februarie 1936 a grăbit complotul militar care a dus la rebeliunea franchistă șase luni mai târziu — a primit doar 54% din voturi, printr-o procedură de vot și în circumstanțe care i-au favorizat. În același timp, așa cum a arătat Edward Malefakis în minuțiosul său studiu dedicat revoltelor agrare din perioada de dinaintea începerii războiului civil, CNT avea cea mai mare influență asupra clasei muncitoare din Catalonia, iar nu printre zilierii agrari „milenariști” din sud. Mulți dintre acești *braceros* s-au alăturat sindicatelor socialiste în anii ‘30, transformând partidul socialist reformator într-unul tot mai revoluționar³⁶.

Rata rapidă de industrializare a Spaniei și trecerea ei de la o organizare agricolă „feudală” la una capitalistă s-a petrecut cu mult înainte de victoria Frontului Popular. În anii ‘20, sub dictatura de tip mussolinian, însă destul de indulgentă, a lui Primo de Rivera (o parodie spaniolă a fascismului italian, în care liderul socialist Largo Caballero și alți lideri UGT au deținut posturi oficiale), Spania a trecut printr-o modernizare economică aproape egală cu — iar în multe cazuri chiar a depășit — anii de creștere puternică din timpul lui Franco (1960-1973). Analfabetismul s-a redus substanțial și creșterea economică a accelerat.

36. Vezi Edward E. Malefakis, *Agrarian Reform and Peasant Revolution in Spain: Origins of the Civil War*, Londra & New Haven, 1970, pp. 284-92 (n. a.).

A apărut astfel o clasă de mijloc relativ mare și numeroși muncitori în servicii, care adoptau valorile clasei de mijloc și care puteau fi porniți împotriva clasei muncitoare din Spania.

Singura mare sursă de nemulțumire economică se afla în sud: plantațiile latifundiilor (*latifundia*) din Andaluzia, axate pe creșterea măslinelor, cerealelor și strugurilor, cu o forță de muncă formată din zilieri groaznic de săraci, aproape înfometați. Prinși în plasele ladifundiilor (*grandes*) cvasifeudali spanioli, sute de mii de *braceros* trăiau în condiții disperate, un mod de viață în contrast puternic cu opulența și aroganța burgheziei și a nobililor monarhiști, care vor fi și principalii susținători ai rebeliunii franchiste, dar și principalii beneficiari ai victoriei.

Revoltele periodice ale *braceros* au culminat cu războiul agrar din 1918-1920 și au fost reprimare fără milă, lăsând drept moștenire o ură de clasă acerbă, care s-a manifestat prin incendierea recoltelor, a fermelor și a conacelor (multe dintre ele fiind transformate în fortărețe în timpul tulburărilor sociale), dar și prin asasinări întreprinse de ambele părți. Cu mult înaintea anilor '30, Andaluzia devenise din toate punctele de vedere un teritoriu ocupat, patrulat de Gărzile Civile împreună cu bandiți înarmați, angajați de proprietari. Aceștia trăgeau fără motiv în greviștii *braceros*, generând astfel violența endemică responsabilă pentru numărul înfrorător de victime din primele săptămâni ale războiului civil. Totuși, chiar și aici, agricultura a fost în mare parte capitalistă, orientându-se după piață. Produsele Andaluziei erau cultivate pentru piața internațională. Titlurile nobiliare ascundeau adeseori avariția burgheză în forma sa cea mai nerușinată, în timp ce referirile claselor avute la „tradiția” Spaniei abia dacă le ascundeau cupiditatea vătămătoare și privilegiul.

Ceea ce nu se poate trece cu vederea după zugrăvirea acestui tablou este măsura în care criza care dus la revoluția din 1936 a fost și una

culturală, nu numai economică. Spania era țara mai multor națiuni: bascii și catalanii care căutau să obțină autonomie și care priveau stilul de viață spaniol cu un anumit dispreț; castilienii care aveau imaginea de opresori colectivi ai peninsulei, în ciuda propriilor disensiuni interne; o nobilime arogantă care se hrănea din „epoca de aur” a Spaniei și care trăia într-o izolare parohială față de Spania reală din jur; o castă militară incestuoasă care aparținea unuia dintre „ordinele” încă existente ale țării și pentru care „regenerarea națională” trecuse de la valorile liberale și ale „modernității” la o reacțiune pură; în fine, o biserică aproape medievală, cu numeroase proprietăți, puternic ierarhizată și de multe ori detestată cu patimă datorită contrastului dintre retorica pioasă a „fraternității” dintre oameni pe care o profesa și legăturile sale evidente cu clasele superioare.

Peste toate acestea, Spania era o țară în care culturile se aflau într-o tranziție dramatică între rural și urban, feudalism și capitalism; o lume nostalgică, cu privirea ațintită spre trecutul supremației aristocratice, dar și spre viitorul egalitarismului plebeian, care și-a găsit cea mai radicală expresie în uriașa mișcare anarho-sindicalistă. Din punctul meu de vedere, ceea ce a făcut din clasa muncitoare spaniolă o forță revoluționară unică au fost puternicele sale legături cu zona și tradiția rurală — o lume relativ organică și agrară, în care timpul curgea mai lent și care se împotriva direct lumii raționalizate, mecanizate și industriale a orașelor. În desfășurarea de forțe a celor două culturi, muncitorii spanioli din orașele de pe coasta mediteraneană a Spaniei aveau o încăpățănare, un simț al tensiunii morale, o legătură afectivă cu modul de viață preindustrial, dar și un devotament pentru comunitate greu de redat unei generații care este captivă gândirii și stilului de viață preambalat al unei epoci complet comodate și orientate către piață.

Intensitatea acestui câmp de forțe a fost sporită de puternica tradiție spaniolă a sociabilității: *barrios* urbane erau de fapt mici sate în interiorul orașelor, conectate prin cafenele, centre comunitare și săli sindicale, și energizate de o viață publică animată, în opoziție totală cu mitul aristocratic al trecutului spaniol și cu atât de detestata Biserică Catolică, care renunțase la orice pretenție de-a fi în slujba publicului. Elitele țării, atât de desprinse de cei care munceau pentru ele, își apărau cu mare grijă privilegiile conferite de titlurile, statutul sau proprietățile lor, ceea ce adeseori crea disensiuni, pe măsură ce burghezii parveniți începeau să pătrundă pe un teren social protejat timp de secole de tradiție și istorie.

Drept urmare, oamenii „aparțineau” în sens social, cultural, regional, economic sau ca apartenență de clasă, fie de o regiune a Spaniei, fie de o ierarhie, de un clan sau o castă, de o instituție (armata sau sindicatul) și, într-un final, de un cartier, sat, orașel, oraș sau provincie, exact în această ordine a loialității. În acest context cultural, afilierea și antagonismele anului adeseori considerațiile economice într-o măsură abia comprehensibilă azi. Pentru a da doar un exemplu, muncitorii din Zaragoza, mai anarhiști ideologic decât tovarășii lor sindicaliști din Barcelona, disprețuiau grevele pentru revendicările lor economice „mărunte”. Ei opreau munca în mod normal pentru frații și surorile lor din închisori sau pentru probleme politice, drepturile omului ori pentru a-și demonstra solidaritatea de clasă. O situație cu adevărat incredibilă a fost când acești anarhiști „puri” au declarat o grevă de 24 de ore după ce liderul comuniștilor germani, Ernst Thälmann, a fost arestat de Hitler.

În spatele acestei culturi radicale vibrante se afla o bogată tradiție a acțiunii directe, autogestivii și asocierii confederative.

Abia devenise Spania un stat națiune sub Ferdinand și Isabella — „monarhii catolici” care au cucerit ultimele fortărețe

maure din peninsula —, când monarhia s-a confruntat cu o criză istorică. Sub influența *Comuneros* (tradus literal drept *Comunarzii*), în marile orașe ale Castiliei au izbucnit revolte care cereau un stat național structurat în primul rând ca o confederație de municipalități. În acest moment remarcabil, când sistemul politic confederativ plana ca o alternativă la statul-națiune centralizat, în orașele castiliene au răsărit efemere democrații districtuale și adunări de cartier, care i-au împuternicit pe oamenii din straturile cele mai de jos ale comunității la o scară care ar fi trebuit să înfloreze elitele conducătoare ale Europei, probabil într-un mod comparabil doar cu impactul avut de Comuna din Paris din 1871³⁷. Asemenea mișcări confederative au existat de-a lungul istoriei spaniole timp de generații. Ele au ieșit la iveală prin puterea extraordinară pe care societatea locală o avea față de instituțiile centralizate ale statului, deseori apărând mișcări populare precum cea condusă de Pi y Margall³⁸ de la începutul anilor 1870 și de anarhiștii formați cu scrierile lui Bakunin. Dar localismul

37. Pentru o evaluare a abordărilor alternative cu care s-a confruntat Europa în secolul XVI, inclusiv revolta *Comunero*, vezi volumul meu *Urbanization Without Cities*. Volumul lui Manuel Castells, *The City and the Grassroots* (Berkeley și Los Angeles, 1983), este o relatare fascinantă a revoltei și a implicațiilor sale, în ceea ce înclin să interpretez drept o distanțare față de abordarea mai tradițional-marxistă a lui Castells. Pentru o istorie a revoltei *Comunero* în limba engleză și o critică utilă asupra scrierilor istorice dedicate acestui subiect, vezi volumul lui Stephan Haliczer, *The Comuneros of Castile* (Madison, 1981). Pentru o privire generală asupra relației dintre anarhismul spaniol și cultura populară spaniolă, vezi cartea mea *The Spanish Anarchists* (New York, 1976; AK Press, 1994) (*n. a.*).

38. Francesc Pi y Margall (29 aprilie 1824 - 29 noiembrie 1901), scriitor și om politic republican și federalist, puternic influențat de ideile anarhiste ale lui Pierre-Joseph Proudhon, ale cărui opere Margall le-a tradus aproape în întregime. Cariera sa politică este legată de Partidul Republican Democrat, cu ajutorul căruia va ajunge de mai multe ori membru al Cortesului. Pentru o perioadă scurtă acesta ajunge și președinte al Spaniei, reușind să impună o serie de reforme sociale care aveau să îmbunătățească substanțial viața muncitorilor (ziua de muncă de 8 ore, reglementarea exploatații copiilor etc.). În aproape întreaga sa carieră politică a militat pentru descentralizarea puterii prin federalizarea Spaniei și sporirea autonomiei regionale. Scrierile sale politice și influența sa asupra muncitorilor spanioli au ajutat enorm la apariția și răspândirea anarhismului în Spania (*n. n.*).

și federalismul spaniol nu au fost fenomene strict anarhiste; acestea erau profund spaniole, îmbrățișate de majoritatea socialiștilor tradiționali și chiar și de naționaliștii basci, care au înaintat propuneri de control politic municipalist, în opoziție cu autoritatea statului centralizat, până târziu în anii '30.

De fapt, radicalismul spaniol a pus întrebări și a dat răspunsuri deosebit de relevante pentru problemele din zilele noastre: autonomie locală, confederalism, colectivism, autogestiuine, democrație la firul ierbii în locul statului centralizat, naționalizare, controlul managerial și birocrăția. Lumea nu a realiza acest lucru în 1936, și nici până acum nu a înțeles anvergura acestor chestiuni. Fără îndoială, radicalismul spaniol a adus în față și imagini ideologice care, din perspectiva istoriei europene, par azi perimate: imaginea insurecției proletare clasice, bariadele, triumful sindicatelor revoluționare, dar și noțiunile elementare ale emancipării, acoperite de mantia bolșevică invocată de Stalin, în locul tradițiilor populare specifice Spaniei. Tocmai o astfel de furtună a dislocării sociale a încercat armata spaniolă să pornească, o furtună a relicvelor instituționale, o criză agrară în care marile afaceri agricole, deghizate în veșminte aristocratice, erau asmuțite împotriva unei forțe de muncă compusă din zilieri zdrențăroși, înfomețați și doritori să aibă pământ; iar aristocrația arogantă, burghezia avară, biserica peste măsură de materialistă și o clasă de mijloc servilă erau asmuțite împotriva celui mai precar proletariat și celei mai precare țărăniimi pe care le văzuse Europa într-un veac de anarhism și socialism revoluționar.

Evenimentele care au dus la izbucnirea războiului civil pot fi explicate pe scurt. În Spania istoria pare că se repetă prima dată ca farsă, iar doar mai târziu ca tragedie³⁹. Dezintegrările sociale de după

39. Aici Bookchin răstoarnă intenționat aforismul lui Marx: „Istoria se repetă: prima dată ca tragedie, apoi ca farsă” (*n. n.*).

Primul Război Mondial par o anticipare comică a evenimentelor ce au precedat revolta lui Franco. Un val de tulburări revoluționare a dus în 1923 la dictatura militară a generalului Primo de Rivera, un aristocrat andaluz hedonist și desfrânat, care a ajuns repede la o înțelegere cu UGT și cu socialiștii, în detrimentul rivalilor lor anarho-sindicaliști, și care a ignorat în mare parte Partidul Comunist Spaniol din cauza faptului că era un partid nesemnificativ. Creșterea din anii '20 a fost urmată de declinul rapid al guvernului autoritar al lui Primo de Rivera, declin care a slăbit până și puterea monarhiei. În aprilie 1931 Spania revenea, după aproape două generații, la un sistem politic republican, aparent cu un entuziasm general. Însă autoritatea sistemului a pălit rapid când o coaliție liberal-socialistă a încercat să rezolve problemele agrare cruciale care puseseră în dificultate generații întregi de guverne spaniole. Destabilizată dinspre dreapta de încercarea de lovitură militară a generalului Sanjurjo (august 1932), iar dinspre stânga de insurecționismul anarho-sindicalist, culminând cu masacrul țăranilor anadaluzi din Casa Viejas (ianuarie 1933), coaliția zăcea în ruinele propriilor reforme prost gândite.

În vara anului 1933, numeroasele partide și organizații din Spania au început să se regrupeze și să se polarizeze. În luna noiembrie a aceluiași an, o coaliție de dreapta, Confederația Spaniolă a Grupurilor de Dreapta (CEDA), a înlocuit coaliția liberal-socialistă condusă de Manuel Azaña. Forțele care au aruncat la groapa de gunoi a istoriei primul guvern „republican” din ultimii 60 de ani au dat imboldul unei turnuri radicale către cele două extreme. Deziluzionat de ineptia liberală și supus unei presiuni interne crescânde datorită influxului de *braceros* andaluzi, Partidul Socialist a trecut brusc de la reformism la atitudini revoluționare în mai puțin de un an de zile. Așa cum la

extrema dreaptă a CEDA se găsea proaspăt înființata Falangă⁴⁰, la fel, la stânga lui Largo Caballero (supranumit „Lenin al Spaniei”) se găsea recentul POUM, reunind două grupuri marxiste independente, iar și mai la stânga, pe cont propriu, aflându-se într-o stare de revoltă continuă, anarho-sindicaliști.

Baricadele pe care muncitorii socialiști vienezi le-au ridicat la începutul anului 1934 împotriva asaltului reacționar amenințându-le existența, și-au găsit corespondentul sângeros opt luni mai târziu, în timpul „Revoluției din octombrie”, când muncitorii asturieni, care au ridicat steagurile roșii și roșii-negre deasupra municipiilor și orașelor de munte din nordul Spaniei, au devenit epicentrul unei revolte care a cuprins întreaga țară. Acesta a fost momentul când tot mai cunoscutul comandant al „Armatei africane”, Francisco Franco, a adus trupe maure, dar și legionari străini pe pământul spaniol pentru prima dată în peste cinci sute de ani, pentru a apăra „civilizația creștină” de „barbaria roșie”. Anticipând brutala represiune contrarevoluționară care urma să se dezlănțuie, 2.000 de mineri au fost executați ca urmare a revoltei din Asturias, iar alte zeci de mii de socialiști, anarho-sindicaliști, mai puțini comuniști, dar și câțiva liberali, au fost aruncați în închisori, în timp ce restul țării fierbea într-o ură regională și de clasă feroce, pe deplin satisfăcută doi ani mai târziu.

Din dorința evidentă și împărtășită de a elibera prizonierii din timpul revoluției din octombrie, dar și de teama provocărilor tot mai numeroase ale dreptei, de felul celor care îi aduseseră pe socialiștii vienezi la insurecție, s-a încropit Frontul Popular din grupuri politice

40. *Falange Española de las Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista* sau Falanga Spaniolă a Consiliilor pentru Ofensiva Național Sindicalistă a fost o organizație politică cu puternice rădăcini militare și tradiționaliste, organizată inițial sub conducerea lui Onesimo Redondo, și care va deveni, odată cu fuziunea cu JONS, o altă organizație fascistă spaniolă, sub ordinul lui Franco, singurul partid politic legal până în 1977 (n. n.).

foarte diferite precum: stânga republicană, socialiștii, Esquerra (naționaliștii catalani ai lui Luis Companys), Partidul Comunist, Partidul Sindicalist (organizația politică a disidentului anarho-sindicalist Angel Pestaña) și POUM (în Catalonia). Termenul de „Front Popular” își avea originea, se pare, la Partidul Comunist Francez și în Tratatul Franco-Sovietic de Asistență Mutuală (mai 1935), cele două țări promițându-și să-și ofere ajutor dacă una dintre ele era „amenințată sau în pericol de agresiune”. Odată cu Frontul Popular, toate partidele comuniste occidentale, împreună cu toate organizațiile lor, și-au schimbat radical optica, de la o politică necugetată de insurecție hazardată, din perspectiva căreia chiar și CNT părea „reformistă”, la o „linie” grețoasă de adaptare totală la „forțele democrației”, renunțând în mod abject la toate principiile radicale în favoarea reformismului. Până în 1936 a devenit destul de clar că noua „litanie” a alianțelor dintre stângiști și liberali nu era altceva decât deplina prostituare de către Stalin a partidelor comuniste din întreaga lume, în schimbul unor pacte de „neagresiune” și, preferabil, de „asistență reciprocă”, dintre Rusia și oricine era dispus să intre în bordelul stalinist.

Este dificil azi, când teoria radicală s-a retras pe coridoarele universităților, iar practica radicală în camerele îmbibate de fum de țigară ale politicienilor liberali, să recunoaștem criza de conștiință pe care „frontismul popular” a creat-o în mișcarea comunistă. În ciuda miturilor recente cum că Frontul Popular a însemnat o schimbare binevenită a liniei de partid, generația împuținată a acelei perioade își mai poate încă aduce aminte cum socialiștii americani îi ironizau pe membrii Partidului Comunist pentru rapiditatea cu care se lepădaseră de idealurile lor revoluționare. În Spania, acest aspect putea fi descris prin următoarea remarcă tăioasă: „Votați comuniștii pentru a salva capitalismul!”. Numărul celor care au părăsit dezamăgiți

Partidul a fost probabil foarte mare în toată lumea. Și totuși, nici „antifascismul”, nici iubirea de „democrație burgheză” nu pot explica ce anume i-a ținut pe mii de alți comuniști revoluționari în mișcarea stalinistă. Că partidele comuniste au fost în stare să atragă un număr de membri fără precedent, mulți dintre ei foarte nesiguri în angajamentul lor, ne arată că, până și în „roșii ani ‘30”, Europa de Vest și America numărau mai mulți liberali decât radicali. De asemenea, ne arată cât de necritică și de multe ori lipsită de judecată era loialitatea comuniștilor față de Uniunea Sovietică, în calitatea ei de „prima țară socialistă” din lume, și față de moștenirea Revoluției din octombrie, chiar și atunci când liderii acesteia erau asasinați în masă de către NKVD-ul lui Stalin.

La fel de hotărâtor, Frontul Popular a introdus o criză doctrinară în corpusul marxismului revoluționar. Pentru *orice* Partid Comunist din lume, „rațiunea de a fi” era moștenirea „trădărilor” social-democrației, care a dăduse naștere nevoii unei noi mișcări revoluționare. În limbajul politic al vremii, „trădare” însemna abandonarea strategiei fundamentale, de neclintit, a independenței revoluționare a tuturor „partidelor muncitorești” autentice. Acest precept, transmis cu atâta forță de Marx și Engels în faimoasa lor „Adresă a Organului central către Liga comuniștilor” (martie 1850), avertiza că „peste tot unde candidații muncitorilor vor fi puși alături de candidații burghezo-democratici... să-și păstreze independența”. Parcă anticipând „frontismul popular” de un veac mai târziu, ambii le interziceau comuniștilor să „se lase seduși de argumentele democrațiilor cum că, de pildă, făcând astfel [rămânând independenți - *n. n.*], ei ar rupe partidul democrat, dându-le astfel reacționarilor posibilitatea de a câștiga”⁴¹.

41. Marx & Engels, *Selected Works*, vol. 1, Moscow: Progress Publishers, p. 182 (*n. a.*).

A abandona aceste principii însemna a ataca autenticitatea comunismului ca atare și, prin urmare, a te lepăda de cele mai fundamentale principii ale bolșevismului ca veritabilă politică marxistă. Tocmai datorită forței acestor idei strategice a ajuns Partidul Bolșevic la putere în 1917 și s-a definit ca mișcare revoluționară. Pentru Stalin, adoptarea de către Frontul Popular a ceea ce Marx, Engels și Lenin considerau a fi cele mai „perfide” trăsături ale „democrației burgheze” și ale social-democrației însemna reducerea mișcărilor comuniste globale la simplul rol de „paznici” ai Uniunii Sovietice și de extensii ale politicii externe staliniste. Dacă exista vreo justificare în ochii comuniștilor pentru un rol atât de înjositor, ea era credința lor — conștientă sau nu — că Rusia reprezenta principala forță pentru înfăptuirea socialismului global. Această mistificare doctrinară a înlocuit practic puterea oprimaților de a *transforma* societatea și de a se transforma pe sine printr-un act suprem de auto-împuternicire, cu puterea „statului muncitoresc” de a *reproiecta* societatea.

Logica acestei mentalități a avut ramificații dezastruoase, unele la fel de prezente și azi ca acum cincizeci de ani. Înșelătoria Frontului Popular însemna transformarea socialismului dintr-o mișcare *socială* într-una preponderent diplomatică. Partidele comuniste din toată lumea, apărute în vremuri autentic revoluționare, aveau să fie denaturate prin mitul socialismului înfăptuit cu ajutorul puterii și politicii internaționale, devenind uneltele perpetuării și susținerii intereselor unui stat-națiune. De fapt, Frontul Popular nu numai că a fixat socialismul într-o zonă geografică anume, lipsindu-l de chemarea sa etică de a izbăvi umanitatea în ansamblu, dar a redus „idealul”, cu toate înțeleșurile sale vizionare și critice de-a lungul istoriei, la un teritoriu, investindu-l cu imobilitatea „realului”, mai precis făcând din el un biet instrument al politicii naționale.

Discuțiile în contradictoriu dintre compromisa mișcare comunistă a Frontului Popular și criticii săi de la stânga s-au desfășurat pe mai multe nivele în perioada celor trei ani care au precedat pactul lui Stalin cu Hitler din 1939. Socialiștii de stânga o numeau, cu o claritate tăioasă, „colaborare de clasă” — renunțarea la simțământul unui țel revoluționar, singurul mod de a înfrânge fascismul, ca să nu mai vorbim de realizarea socialismului; înclinația liberalilor de a oferi drepturi democratice fasciștilor, mai degrabă decât a ceda din putere clasei muncitoare insurgente. Oricât de îndepărtată ar părea în zilele noastre era Frontului Popular, este totuși remarcabil faptul că toate criticile stângii au fost confirmate de realitate într-o mare măsură.

În Spania, victoria Frontului Popular din februarie 1936 a dezlănțuit practic de una singură revoluția. Organizațiile care i-au orchestrat succesul electoral au autorizat alcătuirea unui guvern de șoricei liberali, marcați de timiditate și de frica față muncitori și țărăniime, guvern care urma să le conducă destinele. Nepotrivirea dintre regimul confuz al lui Azaña de la Madrid și valurile de greve, ocupări ale pământurilor de la sate și luptele armate care au măturat Spania din februarie până în iulie, când Franco a emis *pronunciamento*-ul împotriva republicii, era atât de clară, iar logica evenimentelor, lăsând în vara lui 1936 doar două opțiuni — fie o revoluție libertară, fie o reacțiune autoritară —, era atât de evidentă, încât ușurința cu care Franco a adus Armata Africană din Maroc pe continent a reprezentat în sine un veritabil act de trădare guvernamentală.

CNT-ul și-a pus în stare de alertă toți militanții și a umplut Barcelona cu patrurile muncitorești, însă celelalte partide de stânga ale Frontului Popular au rămas în mare parte pasive. Chiar și după ce Franco s-a răzvrătit, iar guvernul a încercat să ajungă la o înțelegere cu armata, făcându-i pe oameni să iasă în stradă și să ceară arme, Partidul

Comunist și Partidul Socialist au declarat împreună: „Este o perioadă dificilă, nu una disperată. Guvernul este încrezător că are la dispoziție toate mijloacele de a înfrânge această mișcare criminală. Dacă aceste mijloace vor eșua, republica are promisiunea solemnă a Frontului Popular. Acesta este gata să intervină în această luptă, dacă i se va cere ajutorul. Guvernul comandă, iar Frontul Popular execută”.⁴²

Este exclus ca nimeni să nu fi știut din timp că garnizoanele urmau să se revolte, și, la drept vorbind, și când, și unde. Datorită excelentului său serviciu de informații, care penetrase forțele militare, de securitate și poliția, CNT știa cu câteva luni înainte că armata pregătea o revoltă în vara lui 1936 și că baza lor era în Marocul spaniol. Mai mult, colonelul Escofet, șeful poliției republicane din Barcelona, aflase de la informatori și prin interceptări ale corespondenței că răscola va avea loc în data de 19 iulie, la ora 5 dimineața, exact cum plănuseră la început conspiratorii, transmitând această informație guvernului catalan și madrilen. Aceștia au întâmpinat informația cu neîncredere; nu pentru că nu credeau în posibilitatea unei lovituri de stat, ci pentru că nu puteau acționa fără a înarma populația. Iar această opțiune a fost pur și simplu exclusă. Într-adevăr, după cum a confirmat și mult mai târziu, Escofet i-a mințit în față pe liderii CNT care i-au cerut arme, spunându-le „că se pot întoarce la casele lor, pentru că rebeliunea fusese amânată”⁴³.

În realitate s-a petrecut exact opusul: rebeliunea a fost devansată cu două zile. Chiar în dimineața zilei de 17 iulie, când aghiotanții lui Franco transmiteau vești despre rebeliunea armatei, portul militar de

42. Citat în Pierre Broué & Emile Témime, *The Revolution and the Civil War in Spain*, Cambridge, 1972, p. 100 (n. a.).

43. Citat în David Mitchell, *The Spanish Civil War*, London & New York, 1982, p. 31. Această carte pornește de la seria televizată produsă de BBC Granada, însă, la fel cum seria nu conține foarte multe materiale prezente în carte, nici cartea nu cuprinde o mare parte din materialele apărute în serie. Cititorul interesat este sfătuit să le consulte pe ambele (n. a.).

lângă Madrid a interceptat raportul și l-a trimis imediat Ministerului Forțelor Navale. Singura acțiune fermă a guvernului a fost să ascundă informația de populație. Mai mult, la fel ca Escofet, a mințit, anunțând că rebeliunea din Sevilla fusese înfrântă. Această minciună era cu atât mai îngrozitoare cu cât armata executa sistematic mii de muncitori în oraș, după ce rebelii îi învinseseră. Doar inițiativa populară — prima dată în Barcelona, unde armata a fost înfrântă după două zile de lupte datorită acțiunii combinate a muncitorilor și a Gărzilor Civile care li s-au alăturat, iar mai apoi în Madrid, Valencia, Málaga și în aproape toate orașele din Spania — s-a organizat și a coordonat rezistența care a apărut în marile centre politice ale țării.

Armata nu a avut parte de victorii senzaționale, iar poporul nu a avut parte de înfrângeri decisive. În afară de orașele andaluze, pe care Franco și generalii săi le-au capturat destul de repede, prin înșelătorie la fel de frecvent ca prin luptă, *pronunciamento*-ul a fost în mare un eșec militar, iar conflictul s-a lungit timp de aproape trei ani până să ajungă la sângerosul său deznodământ. Faptul că Franco a reușit să-și stabilească o bază pe continent s-a datorat șovăielii Frontului Popular, care a indus în eroare populația; în parte pentru că partidele de stânga, temându-se să conteste autoritatea guvernului, au părut cuprinse de letargie în primele zile ale rebeliunii, iar pe de altă parte pentru că acest guvern a negociat cu armata în loc să dea arme populației. Drept consecință, centre urbane radicale ca Sevilla, Granada și, spre surprinderea armatei, chiar și Oviedo în Asturias și Zaragoza în Aragon au căzut în mâinile comandanților militari locali doar prin mașinațiuni, iar acest lucru s-a petrecut tocmai pentru că muncitorilor nu li s-a comunicat ce se întâmpla în alte părți ale Spaniei. Măcelurile care au urmat în toate aceste orașe, după ce armata a preluat controlul, au dat semnalul unei groaznice vărsări de sânge în rândurile clasei muncitoare și țărănimii,

un masacru care a transformat Spania într-un cimitir pentru mai bine de trezeci și cinci de ani. După cum concluzionau și Emile Témime și Pierre Broué în excelentul lor volum despre război civil și revoluție: „De fapt, de fiecare dată când organizațiile muncitorești s-au lăsat paralizate de grija de-a respecta legalitatea republicană și de fiecare dată când liderii lor erau convinși de ceea ce spuneau ofițerii, cei din urmă câștigau. Pe de altă parte, *movimiento*-ul generalilor a fost respins acolo unde muncitorii au avut timp să se înarmeze și atunci când și-au pus ca obiectiv distrugerea armatei ca atare, independent de poziția liderilor lor sau de atitudinea autorităților «legitime»”⁴⁴.

Nu există nimic în relatarea acestor autori care să nu fi putut fi prevăzut de orice socialist revoluționar sau anarhist din momentul în care Frontul Popular a venit la putere. Liberalii și-au jucat clasicul rol ca la carte. Partidul Socialist, divizat între o dreaptă cinică și o stângă șovăitoare, s-a dezmembrat treptat din cauza indeciziei și a lipsei de tărie care i-a dus pe liderii săi conservatori aproape de limita trădării. În fine, liderii anarho-sindicaliști, mult mai puțin hotărâți decât militanții de rând, au refuzat din principiu în primele săptămâni ale revoluției să preia puterea în bastionul lor catalan, doar pentru ca mai târziu să-și compromită principiile fundamentale anti-etatiste prin intrarea la guvernare pe posturi ministeriale. Hărțuiți de atacurile comuniștilor și liberalilor asupra sistemului milițiilor și colectivizării, dar și de teroarea stalinistă în creștere, liderii CNT-FAI s-au refugiat în postura de clienți văicăreți ai Frontului Popular, plângându-se în loc să lupte împotriva regresului revoluției, revoluție care li se datora mai degrabă mișcărilor populare decât lor.

Însă nimeni nu s-a așteptat ca Partidul Comunist să-și joace rolul contrarevoluționar cu atâta hotărâre, ajutat de armele sovietice, de

44. Broué & Témime, *op. cit.*, p. 104 (*n. a.*).

agenții Cominternului, de experții NKVD și de un număr destul de mare de interbrigadiști, furnizându-i PCE-ului pe unii dintre cei mai buni asasini ai săi. Primul răspuns dat *pronunciamento*-ului lui Franco de către comuniști era menit să sporească reputația guvernului liberal, care încerca să negocieze cu generalii insurgenți. Mai mult decât oricare altă organizație care se declara „de stânga”, PCE și-a deschis porțile celor mai conservatoare elemente din Spania republicană, devenind punctul de întâlnire al reacțiunii domestice, care a demantelat treptat revoluția în numele „antifascismului”. PCE-ul nu numai că a încercat să oprească colectivizarea, ci s-a străduit s-o dea înapoi, reinstaurând ierarhia în instituțiile care formau infrastructura modului de viață spaniol și vorbind deschis în numele intereselor burgheze din societatea spaniolă. Paginile din *Mundo Obrero*, principalul organ de presă al PCE, erau pline de manifeste, declamații jurnalistice și editoriale în care milițiile muncitorești erau denunțate în favoarea unei Armate Populare conduse de ofițeri, în care liberalii și socialiștii de dreapta erau apărați în fața criticilor socialiștilor de stânga și anarhiștilor, și în care orice exercitare a puterii de către sindicate și comitete revoluționare era denunțată prin îndemnul: „Toată puterea și autoritatea în mâinile guvernului Frontului Popular este sloganul azi!” (*Daily Worker*, 11 septembrie 1936).

E aproape cu neputință de înțeles cum se face că radicalii auto-proclamați rămâneau în PCE (Partidul Comunist Spaniol), fără a analiza modul în care organizația își înțelege prioritățile: în primul rând, dorința celor mai dedicați membri de a identifica „socialismul” cu un stat-națiune, chiar și în detrimentul unei mișcări populare în mod activ emancipatoare în altă parte. În acest sens, PCE era la fel de spaniol ca omologul său sovietic, iar, din cauza identificării „comunismului” cu politicile naționale staliniste, la fel de comunist ca mișcarea catolică bască opunându-i-se lui Franco.

Guvernul „de stânga” format de Largo Caballero în septembrie 1936 își propunea să-i mobilizeze pe liderii socialiști, anarho-sindicaliști și comuniști nu doar împotriva armatei, ci și împotriva revoluției inițiate de propriii militanți. După cum a mărturisit Largo Caballero după ce a fost înlăturat din funcție, intervenția sovietică în treburile Spaniei a fost brutal de fățișă și epuizantă. Revoluția păta imaginea Uniunii Sovietice ca stat-națiune respectabil, aflat în căutarea unor alianțe diplomatice. Trebuia să fie oprită. Caballero era orice numai revoluționar nu, însă avea o poziție importantă în Partidul Socialist Spaniol, ceea ce-i oferea o libertate destul de mare de a acționa în funcție de cum gândea; un defect fatal în ochii comuniștilor.

În orice caz, cert este că revoluția a luat sfârșit sub regimul său. Pe 30 septembrie a fost instituită Armata Populară, spre bucuria liberalilor, a comuniștilor și a socialiștilor de dreapta. Într-adevăr, aproape toate partidele și organizațiile de stânga au încurajat transformarea milițiilor într-o armată convențională. Distribuirea armelor, a echipamentului și a resurselor spre diferite sectoare ale frontului și spre diferitele părți ale țării s-a făcut într-un mod scandalos, pe criterii politice. Uneori erau abandonate inamicului dacă comuniștii și aliații lor credeau că ar putea ajunge în mâinile anarho-sindicaliștilor. Pentru a da doar un exemplu (dintre multe altele), singura fabrică de muniție din Spania republicană, care exista la Toledo de dinainte de război, a fost abandonată forțelor lui Franco, în loc să fie mutată la Barcelona, fapt care ar fi întărit mișcarea revoluționară; asta în ciuda rugămintelor lui José Tarradellas, trimisul premierului catalan Luis Companys, care a vizitat personal Madridul pentru a-și prezenta planul de strămutare⁴⁵.

45. Vezi interviul cu Tarradellas din partea a cincea din documentarul BBC-Granada, *The Spanish Civil War* (n. a.).

Consolidat cu armele sovietice și cu numeroșii membri atrași în mare parte din rândurile clasei de mijloc, PCE a lansat un adevărat asediu asupra colectivelor și comitetelor revoluționare, începând epurarea anarho-sindicaliștilor, despre care *Pravda*, organul Partidului Comunist din Rusia, declara că „va fi dusă la bun sfârșit cu aceeași energie ca în URSS” (17 decembrie 1936). „Organizații cekiste descoperite recent la Madrid au legături directe cu centrele similare, aflate sub o conducere unificată și având un plan deja trasat la scară națională”, avertiza organul anarho-sindicalist *Solidaridad Obrera* în data de 25 aprilie 1937, referindu-se la forțele polițienești și închisorile secrete inspirate de modelul NKVD-ului. Nu trebuie să apelăm la George Orwell, o victimă a acestor cekști (termen folosit în cazul poliției secrete bolșevice din timpul Revoluției Ruse), pentru a verifica aceste acuze. *Pravda* anticipase deja crearea acestei rețele, iar după război numeroși anarho-sindicaliști și „poumiști”⁴⁶ au oferit mărturii despre propriile experiențe avute cu sistemul de represiune internă controlat de comuniști.

Momentul decisiv pentru distrugerea mișcării populare și pentru aducerea militanților la pasivitate a venit în primele zile ale lunii mai 1937, când forțele de securitate catalane, aflate sub comanda personală a comisarului comunist pentru siguranța publică, Salas, au încercat să ocupe Palatul Telefoanelor din Barcelona, controlat de CNT. Atacul a declanșat o veritabilă insurecție din partea clasei muncitoare catalane, care adunase luni de nemulțumiri față de comuniști și de liberali. În doar câteva ore, au fost ridicate numeroase baricade în tot orașul, iar

46. Membri ai partidului troțkist POUM (Partidul Muncitoresc al Unificării Marxiste), organizație politică care a jucat un rol important în războiul ideologic dus de către Internaționala Comunistă, fiind principalul țap ispășitor, alături de anarhiști, în ochii comisarilor comuniști prezenți în Spania. Printre cei mai cunoscuți membri ai acestei organizații a fost George Orwell (*n. n.*).

garnizoana „Lenin”, bastionul de comandă al comuniștilor, a fost complet înconjurată de muncitorii înarmați. Insurecția s-a răspândit din Barcelona la Lérida, unde Gărzile Civile și-au predat armele muncitorilor, la Tarragona și Gerona, dar și la membrii milițiilor de pe frontul din Aragon, care se pregăteau să trimită detașamente în orașele controlate de CNT. Cele cinci zile dramatice, între 3 și 8 mai, când muncitorii CNT ar fi putut să-și recupereze cuceririle revoluționare îpuținată, nu au fost zile ale înfrângerii, ci ale trădării, nu atât din partea liderilor CNT, cât din partea comuniștilor, care erau pregătiți să pornească un război civil în cadrul războiului civil, indiferent de urmările asupra luptei împotriva franchiștilor. Lipsindu-le chiar și cea mai mică fărâmă de tărie, „miniștrii anarhiști”, Montseny și García Oliver, i-au convins pe muncitorii CNT să predea armele și să se întoarcă la casele lor. Această înfrângere auto-administrată s-a transformat într-o adevărată debandadă atunci când trupe de asalt republicane, excelent înarmate, au intrat în forță în Barcelona pentru a potoli populația agitată. Din centrul revoluției, Barcelona a fost transformată în zona ocupată și îngrozită a contrarevoluției; cu un cost în vieți umane, trebuie menționat, comparabil cu cel din timpul răscoalei militare din urmă cu un an.

Eșecul insurecției — faimoasele „zile din mai” — au deschis larg porțile contrarevoluției comuniste. Largo Caballero a fost silit să demisioneze, fiind înlocuit de Juan Negrin, care până către sfârșitul războiului s-a bazat pe sprijinul PCE. Două luni mai târziu, POUM a fost scos în mod oficial în afara legii, iar Andres Nin, liderul său cel mai înzestrat, a fost ucis de agenți sovietici în cârdășie cu membri ai Batalionului Thälmann⁴⁷, parte a Brigăzilor Internaționale.

47. Subunitate a Brigăzilor Internaționale, Batalionul Thälmann, denumit după liderul comunist german Ernst Thälmann, reunea peste 1.500 de voluntari comuniști

Și anarho-sindicaliștii au avut foarte mult de suferit, în special prin asasinarea lui Carlo Bernieri, vocea autentică a anarhismului italian și un critic necruțător al conducerii CNT. Există, de asemenea, dovezi credibile care atestă că membri ai Batalionului Garibaldi din Brigăzile Internaționale au fost implicați în uciderea sa în timpul „zilelor din mai”. Până în august, în timpul mandatului de prim-ministru al lui Negrin, celebrul Serviciu de Investigații Militare (SIM) era deja înființat pentru a intensifica teroarea stalinistă asupra militanților anarho-sindicaliști și a „poum”-iștilor. În aceeași lună, Enrique Lister, haimanaua instruită la Moscova, a condus Divizia a XI-a comunistă împotriva ultimelor bastioane rurale ale anarhismului, desființând Consiliul din Aragon și nenumărate alte colective și supunând prin teroare mișcarea revoluționară. Avea ordine, după cum singur recunoștea, „să-i împuște pe toți anarhiștii pe care trebuia să-i împuște”⁴⁸. Prin campania din Belchite, una dintre cele mai sângeroase din întreg războiul civil, guvernul republican a căutat „să distrugă atât Consiliul din Aragon, acel stat în stat anarhist, cât și să obțină o victorie semnificativă împotriva naționaliștilor”, nota David Mitchell în volumul său istoric de relatări orale ale războiului civil.⁴⁹

Din acel moment, „Războiul spaniol”, așa cum îl numea cu nonșalanță la finalul anilor ‘30 o întreagă lume plictisită, a devenit un simplu război și un coșmar pentru poporul spaniol. Armata și

din țări ca Germania, Austria, Elveția, țările nordice. Era considerat unul dintre cele mai disciplinate și bine organizate batalioane, însă total supus deciziilor politice nefaste ale Internaționalei Comuniste (*n. n.*).

48. Vezi David Mitchell, *The Spanish Civil War*, HarperCollins Publishers, 1983 (*n. a.*).

49. *Ibid.*, p. 158-59. Deși motivele din spatele campaniei din Belchite par incredibile, ele nu erau, de fapt, atât de neobișnuite. Și alte cazuri de conflicte majore și crize ale Războiului Civil Spaniol au fost motivate de considerații politice similare, fără o grijă prea mare pentru viețile pierdute și pentru prejudiciul adus „coaliției” împotriva lui Franco (*n. a.*).

populația deopotrivă sunt acum complet demoralizate și „foarte pesimiste”, observa și Josep Costa, un lider sindical CNT care a luptat pe frontul din Aragon. „Oamenii aceștia erau ca mieii la tăiat. Nu mai exista o armată, nu mai exista nimic. Toată vitalitatea fusese distrusă prin trădarea comunistă din timpul evenimentelor din mai. Continuam să luptăm automat pentru că în fața noastră se afla un inamic. Problema era că aveam un inamic și în spatele nostru. Am văzut un tovarăș mort, cu o gaură în ceafă, care nu avea cum să fie făcută de naționaliști. Eram mereu împinși de la spate să ne alăturăm Partidului Comunist. Dacă n-o făceai, aveai probleme. Unii au dezertat pentru a scăpa de intimidări”. Faptul că, după ce trupele înaintau, detașamente de execuție comuniste cutreierau câmpul de luptă și-i ucideau pe toți anarho-sindicaliștii răniți, identificându-i după insignele roșii-negre, mi-a fost, de asemenea, povestit de membrii CNT care au participat la bătălia de pe Ebru, ultima mare ofensivă republicană a războiului civil.

Sfârșitul războiului, la 1 aprilie 1939, nu a pus capăt omorurilor. Franco a măcelărit sistematic aproape 200.000 dintre oponenții săi, începând din momentul victoriei și până la începutul anilor '40. Măcelul, care a luat proporții genocidale, era menit să stârpească fizic sursa vie a revoluției. Nu s-au făcut eforturi ideologice serioase de convertire după momentul victoriei lui Franco. Ce a urmat a fost mai degrabă o contrarevoluție răzbunătoare care ar putea fi asemănată, având în vedere populația Spaniei, cu războiul civil purtat unilateral de Stalin împotriva poporului sovietic.

Din punctul meu de vedere, un război revoluționar precum cel din Spania nu mai este posibil în zilele noastre, cel puțin nu în așa-zisele „țări dezvoltate”. Capitalismul ca atare, deopotrivă cu clasele care teoretic i se opun, s-a schimbat semnificativ în ultimii cincizeci de ani. Muncitorimea spaniolă s-a format în urma unei ciocniri culturale

care a opus o lume comunală bogată, în mare parte precapitalistă, și o economie industrială care încă nu penetrase structura caracteristică a poporului spaniol. Aceste tensiuni dintre trecut și prezent nu numai că n-au contribuit la apariția unei mișcări radicale „înapoiate” ori „primitive”, ci, dimpotrivă, au creat o mișcare extrem de viguroasă, în care tradițiile unei societăți mai vechi, mai organice, au accentuat viziunea critică și elanul creativ al unei populații numeroase de muncitori și țărani. Îmburghezirea proletariatului din zilele noastre, ca să nu mai vorbim de lipsa cutezanței în fața tehnologiei robotice și cibernetice, sunt dovezile unei transformări profunde a condițiilor sociale, dar și ale comodificării societății în general, care s-a petrecut după 1936.

Și tehnologia militară s-a schimbat. Armele cu care s-au înfruntat forțele lui Franco și cele republicane par niște jucării astăzi, când bombele cu neutroni se află la dispoziția unei clase conducătoare lipsite de scrupule. Forței nu i se mai poate răspunde doar prin forță, dacă se nădăduiește la o reușită revoluționară. Din punctul acesta de vedere, cea mai mare putere o au conducătorii societății, nu cei conduși. Doar prin vlăguirea instituțiilor coercitive ale societății actuale — așa cum s-a întâmplat recent în Portugalia și cum s-a întâmplat și în timpul Revoluției Franceze, acum două sute de ani, când vechea societate, rămasă fără susținere, a căzut la prima lovitură — putem obține o schimbare socială radicală. Baricada este un simbol, nu un obstacol fizic. Să o ridici denotă, în cel mai bun caz, o intenție fermă, însă baricada nu e un mod de-a obține schimbarea prin insurecție. Probabil cea mai durabilă rezistență pe care muncitorii și țăranii anarhiști ar fi putut s-o organizeze, chiar și după succesul militar al lui Franco, ar fi fost războiul de gherilă, o tactică de luptă al cărei nume, ca și cele mai bune tradiții moderne, provine din Spania. Însă niciun partid sau organizație din zona republicană n-a luat în considerare serios lupta de

gherilă. În absența acestei tactici, armatele convenționale s-au înfruntat în mare parte într-un conflict de tranșee și coloane militare, până când strategia lui Franco de a temporiza lupta, dar și superioritatea sa logistică, i-au înlăturat oponenții de pe câmpul de luptă.

Ar fi putut un război revoluționar să-l înfrângă pe Franco? Adică un război cu adevărat politic, capabil să cucerească inimile poporului spaniol, chiar și ale clasei muncitoare internaționale, care a demonstrat un nivel de conștiință de clasă și solidaritate monumentale după standardele zilelor noastre? Acest lucru ar fi presupus existența unor organizații ale clasei muncitoare care să nu fi fost o povară pentru populația deșteptată a Spaniei și care ar fi contribuit poate la avântul popular. Dacă aceste condiții ar fi îndeplinite, răspunsul meu ar fi pozitiv, un exemplu fiind cazul Barcelonei la început, unde armata lui Franco a fost mult mai repede înfrântă decât în alte părți ale Spaniei. Forțele lui Franco, care nu au reușit să cucerească niciun mare oraș din centrul Spaniei, ar fi putut fi împiedicate să cucerească centre radicale importante precum Sevilla, Córdoba, Oviedo și Zaragoza — ultimele două fiind de o importanță strategică și conectând cele mai industrializate zone urbane ale Spaniei: Țara Bascilor și Catalonia. Însă regimul târăgăna conflictul cu ajutorul partidelor din Frontul Popular — în special comuniștii și socialiștii de dreapta —, timp în care muncitorii din aceste orașe importante, derutați, au căzut victime aproape de fiecare dată stratagemelor armatei, iar nu în luptă. Cu mult mai multă hotărâre decât dușmanii săi, armata a reușit să pună o barieră între basci și catalani, ruptură pe care Armata Populară n-a reușit niciodată s-o depășească.

Chiar și așa, forțele franchiste au bătut serios pasul pe loc în anumite momente ale războiului, făcându-l pe Hitler să se aștepta la un

eșec al „cruciadei” sale⁵⁰. Lovitura mortală dată rezistenței populare a venit de la Partidul Comunist, dispus să riște pierderea întregului război pentru a opri revoluția libertară — care, de altfel, a încercat, deși fără mare tragere de inimă, să ajungă la un *modus vivendi* cu oponentii de „stânga”. Însă o asemenea înțelegere nu a fost posibilă. PCE a căutat să facă „Războiul spaniol” să pară respectabil, în special din perspectiva intereselor Uniunii Sovietice, și să se camufleze pentru lumea democratică, afișând virtuțile lumii burgheze. Revoluția a stricat această imagine și a denunțat fățiș rolul contrarevoluționar pe care Internaționala Comunistă l-a adoptat în slujba diplomației sovietice. Prin urmare, nu doar că trebuia ca Revoluția Spaniolă să fie exterminată, dar și exterminatorii săi trebuiau să fie văzuți ca atare. „Roșii” trebuiau să fie percepuți drept pariul sigur de către Londra, Paris și Washington. Treptat, pe măsură ce conflictul din Spania se apropia de deznodământ, au și fost percepuți așa.

Atunci când, prin ajutorul generos dat de Germania și Italia lui Franco, dar și prin sprijinul limitat și strict condiționat oferit de Uniunea Sovietică republicanilor — în schimbul rezervelor considerabile de aur ale Spaniei, trebuie amintit aici —, războiul se internaționaliza, victoria revoluționară ajunsese imposibilă. Zilele din mai ar fi putut da naștere unei „Comune catalane”, moștenire răsunătoare care ar fi putut hrăni speranțele poporului spaniol pentru luptele care-l așteptau. Ar fi putut deveni chiar o inspirație pentru mișcările radicale din întreaga lume. Însă CNT, deja parțial birocratizată în 1936 prin obținerea de clădiri, tipografii, fonduri și alte bunuri materiale, ajunsese înfiorător de birocratizată până în 1937. Acest lucru consolida și osifica structura ierarhizată, de sus în jos, care e endemică organizării

50. Denis Smyth, „Reflex Reaction: Germany and the Onset of the Spanish Civil War”, în Preston, *op. cit.*, p. 253 (*n. a.*).

sindicale. În timpul „zilelor din mai”, elitele ministeriale ale sindicatului au frânat cu totul revoluția, acționând ca un adevărat obstacol în momentele de criză de mai apoi.

Partidului Comunist Spaniol i-a fost satisfăcute toate dorințele: o armată, desființarea colectivelor, nimicirea celor mai mari oponenți, stalinizarea forțelor interne de securitate și transformarea revoluției într-un „război împotriva fascismului”, război pe care l-a pierdut fără drept de apel. Ajutorul sovietic, selectiv și pe care, în cel mai bun caz, nu se putea conta, s-a oprit în noiembrie 1938, cu aproape o jumătate de an înainte de victoria lui Franco, în timp ce ajutorul italian și cel german au continuat până la sfârșitul războiului. Când s-a orientat către pactul cu Hitler, Stalin a început să vadă „Războiul spaniol” drept un inconvenient și pur și simplu a oprit orice ajutor. „Democrațiile occidentale” nu au ajutat cu nimic Spania „republicană”, în ciuda succesului avut de aceasta în suprimarea revoluției interne și a politicii pro-occidentale a regimului în relațiile internaționale. Astfel, Marocului spaniol, o sursă majoră de trupe pentru Franco, i s-a refuzat independența, ceea ce l-ar fi putut întoarce împotriva armatei rebele, în ciuda promisiunilor de susținere venite de la naționaliștii marocani.

Ce s-a pierdut în Spania a fost cel mai formidabil proletariat pe care l-a văzut vreodată mișcare radicală de dinainte sau de după 1936-39, o clasă muncitoare clasică, în sensul cel mai bun al cuvântului din punct de vedere anarhist/socialist; un proletariat care nu a fost distrus de un interes material sporit în societatea burgheză, ci prin exterminare fizică. Acest lucru s-a petrecut în mare măsură într-o conspirație a tăcerii din partea presei internaționale, în care *establishment*-ul liberal a jucat un rol la fel de important ca cel comunist. Este cumplit faptul că Herbert M. Matthews, corespondentul *New York Times* pentru așa-zisa tabără „loialistă”, a putut să scrie, chiar

și în 1973, că: „Aș putea spune că a fost un fel de revoluție, însă nu trebuie exagerată. Într-o anumită privință fundamentală, nu a existat nicio revoluție, de vreme ce guvernul republican funcționa la fel ca înainte de război”⁵¹. Că e vorba de prostie ori de complicitate cu forțele care au pus capăt acestei „așa-zise revoluții”, îl voi lăsa pe cititor să se pronunțe. Cert este că astfel de corespondenți, cu asemenea afinități politice, erau cei care ofereau în anii ‘30 informații despre „Războiul spaniol” publicului american.

Literatura dedicată acestui conflict, de multe ori mult mai directă decât cea disponibilă mulți ani după război, a sporit enorm cu sprijinul unor foarte buni istorici ai istoriei orale. A învățat oare ceva stânga americană din aceste relatări sau de la colectivele industriale și agricole spaniole care au propus niște modele alternative de modernizare revoluționară impresionantă față de cele convenționale, bazate pe economii naționalizate și centralizate, adeseori aflate sub control totalitar? Răspunsul meu ar fi, din păcate, unul negativ. Declinul „Noii Stângi” și apariția uneia mai „ortodoxe” riscă să dea naștere unui nou mit al Frontului Popular, ca epocă de aur a radicalismului. Putem presupune că noile materiale despre Spania, în mare parte de stânga ca orientare, nu au fost citite de nimeni. „Războiul spaniol” nu mai este trecut sub tăcere, însă informațiile sunt ambalate într-un sentimentalism mios de dragul supraviețuitorilor tot mai înaintați în vârstă ai „Batalionului Lincoln” și al stereotipurilor de tipul mama-tata din filme ca *Seeing Red*⁵².

51. Citat în Burnett Bolloten, *The Spanish Revolution*, Chapel Hill, 1979, p. 59 (n. a.).

52. Batalionul Lincoln a fost o componentă importantă a Brigăzilor Internaționale. În el au fost înrolați voluntari din SUA ca soldați, tehnicieni, aviatori sau personal medical. Ultimele date arată că dintre cei aproximativ 3.000 de voluntari, 681 au murit în timpul conflictului (n. n.).

Într-adevăr, adevărul a ieșit la iveală, însă urechile care să-l audă și mințile care să tragă învățături din el pare că au fost atrofiate de o ignoranță cultivată și de o pierdere aproape totală a gândirii critice. „Partinicul” a înlocuit politica, „loialitatea” necritică teoria, echilibrul cântăririi faptelor în „balanță” devotamentul, iar radicalismul „ecumenic”, îmbrățișând stalinismul și reformismul sub stindardul terfelit al „unității” și al „coalizării”, a înlocuit integritatea ideilor și a practicii. Că stindardul „unității” și al „coalizării” a ajuns giulgiul Spaniei, că a fost folosit fără consecințe pentru a-i distruge revoluția, riscând să arunce țara în mâinile lui Franco, sunt lucruri la fel de îndepărtate de înțelepciunea colectivă a stângii cum erau și acum cincizeci de ani, în vârtoarea unui sângeros război civil.

În cele din urmă, integritatea stângii spaniole ar fi putut fi păstrată doar prin încorporarea celor mai profunde tradiții ale poporului spaniol: puternicul său simț comunitar, tradiția federalistă și autonomia locală, neîncrederea sa profundă în stat. Dacă stânga americană împărtășește (sau nu) cu stânga spaniolă această moștenire populară, pe care cea din urmă a curățat-o și a salvat-o din mâinile drepteii, e o problemă crucială care însă nu poate fi discutată aici. Dar, în măsura în care anarhiștii au dat acestor tradiții o coerență și o notă radicală, dându-le și înfățișarea unei *culturi* politice, iar nu a unui „program” născocit, acestea au reușit să supraviețuiască persecuțiilor și represiunii timp de generații întregi. Într-adevăr, numai atunci când socialiștii au rezolvat chestiunea relației dintre o mișcare politică și una populară, înființând celebrele „case ale poporului” (sau *casas del pueblo*) în satele, cartierele și orașele Spaniei, au ajuns să reprezinte o mișcare importantă în viața și politica spaniolă.

Frontul Popular a distrus această relație prin înlocuirea unei culturi populare cu „politica” unei „coalitii” de culise. Diferitele partide care au intrat în această „coalitie” erau unite numai în teama lor față

de Franco și față de mișcarea populară. Nevoia stângii de a-și defini relația cu tradițiile populare, care dețin un conținut radical latent, de a le purifica și de a le scoate aspirațiile emancipatoare la iveală, rămâne o moștenire a Războiul Civil spaniol care nu a fost abordată în mod serios nici de anarhiști, nici de socialiști. Până când nevoia de a da naștere unei culturi politice nu va fi clar definită și nu i se va acorda centralitatea pe care o merită, Revoluția Spaniolă nu va rămâne doar unul din cele mai inexplicabile capitole ale istoriei radicale, ci și conștiința mișcării radicale în ansamblu.

ANEXĂ 1: ORGANIZAȚII PARTICIPANTE LA RĂZBOIUL CIVIL SPANIOL ¹

De partea republicană:

CNT — Confederación Nacional del Trabajo — Confederația Națională a Muncii

FAI — Federación Anarquista Ibérica — Federația Anarhistă Iberică

UGT — Unión General de Trabajadores — Uniunea Generală a Muncitorilor

POUM — Partido Obrero de Unificación Marxista — Partidul Muncitoresc al Unității Marxiste

PSUC — Partit Socialista Unificat de Catalunya — Partidul Socialist Unificat din Catalonia

PCE — Partido Comunista de España — Partidul Comunist din Spania

PSOE — Partido Socialista Obrero Español — Partidul Socialist Muncitoresc Spaniol

De partea naționalistă:

Falange Español — Falanga Spaniolă

CEDA — Confederación Española de Derechas Autónomas — Confederația Spaniolă a Dreptei Autonome

Grupuri monarhiste carliste

Grupuri monarhiste alfonsiste

1. Informațiile din această anexă au fost preluate din broșura lui Edward Conlon, „Răboiul Civil din Spania. Anarhismul în acțiune” tradusă și publicată în 2005 de Inițiativa Autonomă Craiova: <https://www.anarhiva.com/items/show/352>.

ANEXĂ 2: CRONOLOGIE

1936

- 16 februarie** | Frontul Popular câștigă alegerile.
- 8 martie** | Un grup de ofițeri naționaliști (printre care și Francisco Franco) se întâlnesc la Madrid pentru a discuta despre un posibil puci militar.
- 17 iulie** | Provocați și de asasinarea lui José Calvo Sotelo, important om de stat și lider carlist, ofițerii naționaliști declanșează rebeliunea militară din Maroc.
- 18 iulie** | Rebeliunea se extinde în Spania.
- 19 iulie** | Franco vine cu avionul din Insulele Canare în Tetuán și preia comanda armatei din Africa; Santiago Casares Quiroga demisionează de la conducerea guvernului republican; José Giral formează noul guvern și aprobă înarmarea generală a populației.
- 20 iulie** | Începe asediul Alcazarului de Toledo; forțele republicane nu reușesc să cucerească garnizoana formată din gărzi civile și cadeți militari.
- 21 iulie** | Naționaliștii preiau controlul asupra Marocului, Insulelor Canare și Baleare (exceptând Minorca), dar și asupra zonelor nordice, Sierra de Guadarrama și a râului Ebro (exceptând

Asturias, Santander, nordul Țării Bascilor, Catalonia). Dintre orașele importante, insurgenții dețin controlul Seviliei, iar republicanii Madridului, Barcelonei și Valenciei.

23 iulie | Naționaliștii formează la Burgos un guvern sub denumirea Junta pentru Apărarea Națională.

24 iulie | Ajung primele ajutoare franceze pentru tabăra republicană.

28 iulie | Sosesc primele avioane germane și italiene în sprijinul naționaliștilor.

Iulie-august | Izbucnește în teritoriile republicane revoluția socială spontană și colectivizarea.

8 august | Franța închide granița cu Spania.

14 august | Naționaliștii ocupă Badajos și, odată cu el, Extremadura, unind astfel cele două teritorii aflate deja sub ocupația naționalistă: Andaluzia în sud și o parte din centrul Spaniei, plus Galicia, Leon, o parte din Asturias și din Noua și Vechea Castilie.

Septembrie | Cominternul aprobă crearea Brigăzilor Internaționale.

4 septembrie | Socialiștii preiau conducerea guvernului republican prin Francisco Largo Caballero.

9 septembrie | Are loc conferința de la Londra. Se hotărăște neintervenția în conflictul din Spania.

1 octombrie | Franco se declară șef al statului și *generalissim*. Guvernul republican acordă autonomie Țării Bascilor (*Euskadi*), sub președinția lui José Antonio Aguirre.

14 octombrie | Sosesc primele Brigăzi Internaționale în Albacete.

4 noiembrie | În timp ce naționaliștii sunt la porțile Madridului, membrii ai CNT intră în guvernul Largo Caballero.

6 noiembrie | Defensiva Madridului este organizată de nou-înființata Junta de Defensa, condusă de generalul José Miaja. Guvernul republican se mută la Valencia.

- 8 noiembrie** | Începe bătălia pentru Madrid.
- 18 noiembrie** | Germania și Italia recunosc guvernul lui Franco.
- 19 noiembrie** | Liderul anarhist Buenaventura Durruti este grav rănit în timpul bătăliei pentru Madrid și moare a doua zi.
- 23 noiembrie** | Bătălia pentru Madrid se încheie printr-o victorie republicană; frontul se stabilizează, ambele tabere fiind epuizate.

1937

- 17 ianuarie** | Începe ofensiva naționalistă asupra orașului Malaga.
- 6 februarie** | După o retragere prost organizată din Malaga, hărțu-
ite continuu de aviația germană, trupele republicane ajung la Almeria.
- 6-24 februarie** | Are loc ofensiva naționalistă în direcția râului Jarama, în încercarea de a izola Madridul. Ofensiva este respinsă de forțele republicane.
- 8-18 martie** | Are loc bătălia de la Guadalajara, o altă încercare de izolare a Madridului. După o înaintare rapidă a forțelor naționale și italiene, republicanii trec la contraatac cu ajutorul tancurilor și avioanelor sovietice; italienii suferă o grea înfrângere.
- 31 martie** | Începe ofensiva naționalistă asupra orașul Bilbao.
- 19 aprilie** | Franco proclamă unirea Falangei și a „carliștilor”, formându-se astfel Falange Española Tradicionalista y de las Juntas de Ofensiva Nacional-Sindicalista (FET y de las JONS).
- 26 aprilie** | Legiunea Condor a Luftwaffe bombardează localitatea Guernica.
- 3-8 mai** | Are loc revolta POUM și CNT în Barcelona.
- 17 mai** | Cade guvernul Largo Caballero. Dr. Juan Negrin, socialist, preia conducerea guvernului.

- 16 iunie** | POUM este scos în afara legii, iar liderii săi sunt arestați
- 19 iunie** | Orașul Bilbao cade în mâinile naționaliștilor, ceea ce duce la prăbușirea sistemului defensiv republican, optimist denumit Cinturón de Hierro („Centura de Fier”).
- 21 iunie** | Agenții sovietici îl asasinează pe liderul POUM, Andreu Nin.
- 7-26 iulie** | Are loc bătălia de la Brunete. În încercarea de a reduce presiunea naționalistă asupra Madridului, republicanii pornesc o ofensivă, cucerind Brunete și mutând frontul cu 8 km. Contraatacul naționalist eșuează complet.
- 31 noiembrie** | Guvernul republican abandonează Valencia și se instalează la Barcelona.
- 15 decembrie** | Începe bătălia pentru Teruel.

1938

- 8 ianuarie** | Trupele republicane preiau controlul asupra orașului Teruel, care fusese înconjurat de forțele naționaliste. Iarna grea împiedică trupele trimise de Franco să ajungă la timp pentru a-l recuceri.
- 20 februarie** | Trupele republicane sunt obligate să părăsească Teruelul și să se retragă către Valencia, sub presiunea trupelor marocane. Sfârșitul bătăliei de la Teruel.
- 6 martie** | Are loc bătălia navală de la Capul Palos.
- 13 martie** | Franța permite din nou tranzitul de arme către tabăra republicană.
- 5 aprilie** | Ministrul socialist al apărării, Indalecio Prieto, demisionează în semn de protest față de influența sovietică tot mai mare asupra armatei.

15 aprilie | Naționaliștii ajung la Vinaroz, pe țărmul Mediteranei, divizând tabăra republicană în două.

Iunie | Franța își închide din nou granița cu Spania.

24 iulie | Începe bătălia de pe Ebru. Forțele republicane încearcă să creeze o diversivune, să distragă naționaliștii de la atacul asupra Valenciei și să ușureze astfel presiunea asupra Cataloniei. La început republicanii obțin succese importante, însă sunt copleșiți de forțele naționaliste, care se bucurau de sprijin aerian superior. Luptele se prelungesc până în noiembrie.

21 septembrie | Într-un discurs la Liga Națiunilor, dr. Negrin, conducătorul guvernului republican, anunță retragerea de pe front a Brigăzilor Internaționale.

30 octombrie | Forțele naționaliste contraatacă. Trupele republicane sunt nevoite să se retragă spre Ebru.

18 noiembrie | Ia sfârșit bătălia de pe Ebru.

23 decembrie | Începe bătălia pentru Barcelona. Atacul naționalist e format din șase coloane, din Pirinei până la Ebru. Aceștia ocupă Borjas Blancas, încercuiesc Tarragona și ajung la marginile Barcelonei. Guvernul republican se retrage din Barcelona la Girona, cu toate că trupele sale continuă să mențină defensiva orașului.

1939

15 ianuarie | Franța permite din nou tranzitul armelor către Spania.

26 ianuarie | Barcelona cade în mâinile naționaliștilor.

5 februarie — Naționaliștii cuceresc Girona. Armata republicană din Catalonia e în pragul colapsului.

27 februarie | Marea Britanie și Franța recunosc regimul lui Franco.

- 28 februarie** | Manuel Azaña demisionează din funcția de președinte al Spaniei.
- 4-12 martie** | Are loc puciul anticomunist condus de colonelul republican Segismundo Casado. Pe străzile Madridului se declanșează un veritabil război civil în cadrul războiului civil. Consejo de la Defensa Nacional, condus de colonelul Casado, încearcă să negocieze cu Franco, însă fără succes. Guvernul republican pleacă în exil în Franța.
- 28 martie** | Odată cu dezintegrarea armatei republicane, naționaliștii ocupă Madridul.
- 29 martie** | Încetarea efectivă a ostilităților.
- 1 aprilie** | Franco anunță oficial sfârșitul războiului.

CUPRINS

Notă asupra textului (Alexandru Predoiu)	1
Prefață (Murray Bookchin)	3
I. Scurtă istorie a mișcării libertare spaniole	5
II. După cincizeci de ani: Războiul Civil din Spania	51
Anexă 1: Organizații participante la Războiul Civil spaniol.	85
Anexă 2: Cronologie	86

Deja apărute:

BROȘURI

I. În română

1. *A. Răvășel* – Mircea Rosetti
 2. *Adina Marincea* – Asta (nu) e o poveste de dragoste! LoveKills, punk și primii 20 de ani de anarha-feminism în România
 3. *Adrian Tătăran* – Panait Mușoiu (ed. I+II)
 4. Anarhie relațională, nu libertarianism! Mic ghid de re-imaginat relațiile noastre de zi cu zi
 5. Anarhismul și vechea mișcare socialistă
 6. *Andie Nordgren* – Anarhia relațională (introducere de *bopancarusel*)
 7. Anuarul Anarhivei 2020
 8. Anuarul Anarhivei 2021
 9. *André Gorz* – Ideologia socială a automobilului
 10. *bell books* – Să înțelegem patriarhatul
 11. *C. Ganait* – Anarhismul în Bucovina de Nord. O scurtă istorie (1925-1935)
 12. *C. Ganait* – Nestor Mahno în România (1921-22)
 13. *CCRI/EZLN* – O declarație pentru viață și alte texte (2020-2021)
 14. *Chiara Bottici* – Anarhafeminism: către o antologie a transindividualului
 15. *Colin Ward* – Anarhismul ca teorie a organizării
 16. *CrimethInc* – Ucraina. Perspective anarhiste locale. Împotriva invaziei ruse
 17. *CrimethInc* – Tot vs. Acțiune Directă
 18. *Cristian-Dan Grecu* – Cspike – piticul comunist
 19. Cum să organizezi un grup de Cruce Neagră Anarhistă. Un ghid practic
 20. *David Graeber* – Ești un anarhist? Răspunsul te-ar putea surprinde!
 21. *David Graeber* – Noii anarhiști
 22. *David Graeber* – Speranța în comun
 23. *Dennis Fox* – Anarhism și psihologie
 24. *Necunoscut* – Slogane din mai 68
 25. *Emma Goldman* – Căsătorie și iubire
 26. *Emma Goldman* – Gelozia: cauze și posibile remedii
 27. *Emma Goldman* – Nu există Comunism în
- URSS
 28. *Errico Malatesta* – Anarhia
 29. *Giorgio Agamben* – De la un stat al controlului către un praxis al puterii destituate
 30. *Institutul pentru Studii Anarhiste* – Genul
 31. *Ionuț-Valentin Cucu* – Kurzii, între naționalism identitar și federalism libertar
 32. *Lucy Parsons* – Principiile anarhiei
 33. *Martin Veith* – Neobosit! Iuliu Neagu-Negulescu
 34. *Martin Veith* – Răsboi răsboiului
 35. *Mary Nardini Gang* – Către cea mai queer dintre insurecții
 36. *Mechel Stanger* – Amintirile unui anarhist din România
 37. *M.E.K.A.N.* – Demoni Dansatori: cugetări provizorii asupra mișcării free party siciliene
 38. *Mihail Bakunin* – Catehism revoluționar
 39. *Murray Bookchin* – Municipalism libertar
 40. *Murray Bookchin* – Revolta marinarilor din Kronstadt
 41. *Nick Heath* – O scurtă istorie a mișcării anarhiste bulgare
 42. *Nimeni nu e ilegal* – Împună împotriva granițelor, statelor și războaielor!
 43. *Panait Mușoiu: o scurtă biografie și câteva anexe literare (ed. II)*
 44. *Philip Richlin* – 10 reguli pentru o societate non-violentă
 45. *Piotr Kropotkin* – Ordinea
 46. *Robert Grabam* – Ideea generală a Revoluției la Proudhon
 47. Sub același acoperiș: Antologia revendicărilor și analizelor pentru dreptate locativă — o perspectivă intersecțională în contextul pandemiei COVID-19
 48. Suprarealism și anarhism
 49. Ucraina, vești de pe frontul libertar
 50. *Veda Popovici* – Poliția Ucide! Practici și principii pentru o solidaritate feminină anti-represiune
 51. *Vlad Brătuleanu* – Anarhismul în România

Deja apărute:

II. În maghiară

52. A Combahee River Collective Nyilatkozata
53. *Adina Marincea* – Ez (nem) egy szerelmi történet! LoveKills, punk és az anarchafeminizmus első húsz éve Romániában
54. *Angela Davis* – Reformáljuk meg vagy számoljuk fel a börtönöket?
55. *Audre Lorde* – A düh használatairól: a rasszizmusra válaszoló nők
56. *Audre Lorde* – Életkor, rassz, osztály és nem: Nők újradefiniálják a különbséget
57. *bell books* – Feminista politika
58. *bell books* – Megérteni a patriarchátust
59. *Carmen Gheorghe* – Fejünkbe húzzuk a szoknyáinkat a roma feminizmusért
60. *Carolina Vozian* – Könyv, kéglí, kéreg, kuckó, kvártély
61. *CrtimethInc.* – Az én mint Másik. Reflexiók az öngondoskodásról
62. *David Graeber* – Közös remény
63. *David Graeber* – Te anarchista vagy? A válasz meglephet!
64. *Georgiana Aldessa Lincan* – A fehér privilégium felhasználása a társadalmi igazságosságért folytatott harcban
65. *Giorgio Agamben* – Az ellenőrző államtól a destituáló hatalom praxisáig
66. Határokon átívelő feminista manifesztum
67. *Két Dúsznómia* – A személyes egyben politikai – javaslatok baloldali aktivista körökben alkalmazható jó gyakorlatokra
68. *Kimberlé Crenshaw* – Az interszekcionalitás sürgőssége
69. *Vincze Enikő* – Küzdelmek a társadalmi reprodukció terén világjárvány idején: Lakhatási igazságosság Romániában
70. *Murray Bookchin* – Libertárius municipalizmus
71. *Oana Dorobanțiu* – Szövetségesség és performativitás: mit jelent szövetségessnek lenni?
72. *The Ongoing Collective* – Anarchafeminista Manifesztum 1.0

III. În engleză

73. *Adina Marincea* – This is NOT a love story! LoveKills, punk and the first 20 years of anarcho-feminism in Romania
74. *Cosmin Koszor-Codrea* – Science popularization and Romanian anarchism in the nineteenth century
75. *Cristian-Dan Grecu* – Csipike – the Communist Pipsqueak
76. *M.E.K.A.N.* – Ecstasy in the time of cholera
77. *Vlad Brătuleanu* – A Brief History of Anarchism in Romania
78. *Essential Strike* Manifesto for the 8th of March / A nélkülözhetetlen sztrájk március 8-i manifesztuma / Manifestul grevei esențiale de 8 martie

IV. Alte limbi

79. *M.E.K.A.N.* – Ekstase in Zeiten der Cholera
80. *Veda Popovici* – La Police assassine ! Pratiques et principes pour une solidarité féministe contre la répression.

CĂRȚI:

I. În română

1. Nicolas Trifon: un parcurs libertar internaționalist – interviuri
2. *Iuliu Neagu-Negulescu* – Arimania
3. *Mihail Bakunin* – Dumnezeu și Statul
4. *Murray Bookchin* – Să ne amintim de Spania
5. *Precum furtunile* – colecție de poezii queer
6. *Henry David Thoreau* – Walden sau viața-n pădure (o ediție ilustrată)

Pagini Libere este un colectiv editorial anarhist.

Suntem un colectiv descentralizat, autonom și organizat non-ierarhic. Scopul nostru este acela de a oferi publicații (cărți, broșuri, fanzine etc.) în limba română și, uneori, în alte limbi, în ideea de a populariza și inspira viziuni și practici alternative la sistemul actual, capitalist și autoritar.

Tradiția libertară a fost întotdeauna una în care pamfletele, tipăriturile clandestine și materialele tipărite rapid și pe ascuns au circulat liber, neîngrădit. Continuând această tradiție, materialele publicate de către Pagini Libere pot fi folosite, adaptate sau modificate de către oricine dorește acest lucru, însă nu cu un scop comercial. Cerem, pe cât posibil, persoanelor care folosesc materialele publicate de noi sau părți din acestea să specifice, într-o formă neintruzivă, sursa de unde au preluat materialele respective.

pagini-libere.ro

facebook.com/editurapaginilibere

instagram.com/paginilibere

editurapaginilibere@protonmail.com

Aceste eseuri nu sunt o analiză a Războiului Civil spaniol, purtat între 1936-1939, ci o evocare a celei mai mari revoluții proletare și țărănești din ultimele două secole. Deși conțin o trecere în revistă și o analiză generală a mișcărilor anarhiste și anarho-sindicaliste (care trebuie neapărat deosebite) din perioada celor trei ani de lupte de la sfârșitul anilor '30, nu intenționez să fac aici o dare de seamă completă a acestor evenimente atât de complexe.

